

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
**Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΩΝ ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΩΝ ΤΟΥ 1931
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΛΙΤΣΑΚΗ ΕΥΤΥΧΙΑ, Α.Μ.: 1002

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΠΑΠΟΛΥΒΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΗΛΙΑΔΟΥ – ΤΑΧΟΥ ΣΟΦΙΑ, ΚΙΜΟΥΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2022

Ευχαριστίες

Με την περάτωση των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής» του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωσή του και μου παρείχαν σημαντική βοήθεια με τις πολύτιμες συμβουλές, τις γνώσεις, την εμπειρία που μου μετέδωσαν και τη στήριξή τους.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου, κύριο Παπαπολυβίου Πέτρο, Αναπληρωτή Καθηγητή στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, ο οποίος από την έναρξη της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας και καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησής της μου παρείχε πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση και οι παρατηρήσεις και οι επισημάνσεις του με βοήθησαν να βελτιώσω την εργασία. Ακόμη, τον ευχαριστώ, για την καθοδήγηση σχετικά με τη βιβλιογραφία και γιατί υπήρξε ιδιαίτερος υποστηρικτικός. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της εξεταστικής τριμελούς επιτροπής, την κυρία Ηλιάδου – Τάχου Σοφία, Καθηγήτρια Νέας Ελληνικής Ιστορίας και Ιστορίας της Εκπαίδευσης στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και Διευθύντρια του Π.Μ.Σ. «Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής και τον κύριο Παναγιώτη Κιμουρτζή, Καθηγητή Εκπαιδευτικής Πολιτικής και Ιστορίας της Εκπαίδευσης στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Τέλος, τις θερμότερες ευχαριστίες εκφράζω στην οικογένειά μου για την αγάπη, την υποστήριξη και τη συμπαράστασή τους σε ό,τι κάνω.

Περίληψη

Το θέμα της παρούσης εργασίας σχετίζεται με τον τρόπο που ο ελληνικός Τύπος κατέγραψε και αντιμετώπισε την κυπριακή εξέγερση του 1931, τα επονομαζόμενα Οκτωβριανά. Η ανάλυση του θέματος ξεκινάει στο πρώτο κεφάλαιο με την ιστορική καταγραφή των γεγονότων που οδήγησαν στην εξέγερση, την ίδια την εξέγερση και τις επιπτώσεις της για το νησί. Στο δεύτερο κεφάλαιο επισημαίνεται ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε η εξέγερση από την ελληνική κυβέρνηση, όπως επίσης, αναλύονται και οι λόγοι που οδήγησαν στην έλλειψη υποστήριξης στις ενωτικές διεκδικήσεις των Ελληνοκυπρίων. Στο τρίτο κεφάλαιο τονίζεται η αντιμετώπιση της εξέγερσης από τη Βρετανία και οι λόγοι που οδήγησαν στη λήψη αυστηρότερων μέτρων μετά το 1931. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η αθρόα συμπαράσταση του ελληνικού λαού προς τον κυπριακό αγώνα και η δράση των κυπριακών οργανώσεων που συστάθηκαν στην Αθήνα και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η αρθρογραφία σχετικά με το ζήτημα της κυπριακής εξέγερσης του 1931. Πιο συγκεκριμένα, το παρόν κεφάλαιο διακρίνεται στην αρθρογραφία - ειδησεογραφία που αφορά στο ίδιο το γεγονός, δηλαδή την εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931 και στην αρθρογραφία που αφορά στα γεγονότα των επόμενων ετών, από το 1932 έως και το 1936. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με το τελευταίο κεφάλαιο, στο οποίο αναπτύσσονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τα δεδομένα που αναλύθηκαν στα προηγούμενα πέντε κεφάλαιά της.

Λέξεις – κλειδιά: Οκτωβριανά, ελληνικός Τύπος, Ένωση, Κύπρος

Abstract

The subject of the present thesis is related to the way in which the Greek press recorded and dealt with the Cypriot uprising of 1931, the so-called October Revolution. The analysis of the subject begins in the first chapter with a historical record of the events that led to the uprising, the uprising itself and its consequences on the island of Cyprus. The second chapter points out the way the Greek government dealt with the uprising and analyses the reasons that led to the lack of support for the unification claims of the Greek Cypriots. The third chapter emphasizes the response to the uprising by Britain and the reasons that led to the adoption of stricter measures after 1931. The fourth chapter describes the popular support of the Greek people to the Cypriot struggle and the action of the Cypriot Organizations established in Athens and in other areas of Greece. Finally, the fifth chapter presents relevant articles on the matter of the Cypriot uprising of 1931. Specifically, this chapter is distinguished in the articles concerning the event itself, the uprising of October 1931 and the articles concerning the events of the following years, from 1932 to 1936. Finally, in the last chapter of the thesis conclusions are drawn based on the data analyzed in the previous chapters.

Keywords: Oktovriana, Greek Press, Union, Cyprus

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	2
Περίληψη	3
Abstract	4
Κατάλογος εικόνων.....	7
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο 1ο: Τα ιστορικά γεγονότα των Οκτωβριανών της Κύπρου το 1931.....	10
1.1 Τα γεγονότα που οδήγησαν στην εξέγερση.....	10
1.2 Η εξέγερση της Κύπρου το 1931	14
1.3 Οι εξόριστοι της Κύπρου	17
Κεφάλαιο 2ο: Η αντιμετώπιση της Ελληνικής Κυβέρνησης.....	20
2.1 Η ελληνική πολιτική πριν από την εξέγερση.....	20
2.2 Οι πολιτικές αντιδράσεις της ελληνικής κυβέρνησης.....	24
2.3 Η κριτική που ασκήθηκε στην ελληνική κυβέρνηση.....	25
Κεφάλαιο 3ο: Η αντιμετώπιση της Βρετανικής Κυβέρνησης	28
3.1 Η βρετανική πολιτική απέναντι στα Οκτωβριανά	28
3.2 Οι σχέσεις Ελλάδας και Βρετανίας.....	32
Κεφάλαιο 4ο: Η λαϊκή συμπάρασταση των Ελλήνων στον Κυπριακό Αγώνα	35
4.1 Η δράση των Κυπριακών Οργανώσεων στην Αθήνα	35
4.2 Η σύσταση της Επιτροπής υπέρ της Κύπρου	37
Κεφάλαιο 5ο: Ο αντίκτυπος των Οκτωβριανών στον ελληνικό Τύπο	41
5.1 Η εξέγερση του 1931	41
5.2 Η περίοδος 1932 - 1936.....	49
Συμπεράσματα	55
Βιβλιογραφία	58
Ελληνόγλωσση.....	58
Ξενόγλωσση.....	59

Εφημερίδες.....	60
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	61

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1. Εστία, 22 Οκτωβρίου 1931	61
Εικόνα 2. Εστία, 23 Οκτωβρίου 1931	62
Εικόνα 3. Έθνος, 23 Οκτωβρίου 1931	63
Εικόνα 4. Πρωία, 23 Οκτωβρίου 1931	64
Εικόνα 5. Εστία, 24 Οκτωβρίου 1931	65
Εικόνα 6. Πρωία, 24 Οκτωβρίου 1931	66
Εικόνα 7. Καθημερινή, 24 Οκτωβρίου 1931	67
Εικόνα 8. Καθημερινή, 25 Οκτωβρίου 1931	68
Εικόνα 9. Πρωία, 31 Οκτωβρίου 1931	69
Εικόνα 10. Έθνος, 13 Νοεμβρίου 1931	70
Εικόνα 11. Βραδυγή, 22 Ιουνίου 1932	71
Εικόνα 12. Πρωία, 5 Αυγούστου 1934	72

Εισαγωγή

Τα μεσάνυχτα της 22ης Οκτωβρίου 1931 ό,τι είχε απομείνει από το Κυβερνείο στην πρωτεύουσα της Κύπρου, στη Λευκωσία, ήταν ένας σωρός από αποκαΐδια και μπάζα. Λίγες ώρες νωρίτερα, μια πορεία περίπου 5.000 Ελληνοκυπρίων, κυρίως νέων μαθητών, παρέλασε στη Λευκωσία φωνάζοντας για Ένωση και για το τέλος της βρετανικής αποικιοκρατίας. Μετά από πολιορκία τρεισήμισι σχεδόν ωρών, το πλήθος κατάφερε να βάλει φωτιά στην κατοικία του αποικιακού κυβερνήτη, γεγονός το οποίο συνέβη σε ένα πλαίσιο αυξημένης πολιτικής απογοήτευσης και οικονομικής δυσπραγίας. Η εξέγερση εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλο το νησί με Ελληνοκύπριους διαφορετικής κοινωνικής καταγωγής και ηλικίας να κάνουν επιδρομές σε δημόσια κτήρια αντικαθιστώντας τα σύμβολα της βρετανικής εξουσίας με την ελληνική σημαία και λεηλατώντας αποικιακή περιουσία.

Η εξέγερση του 1931 ή τα Οκτωβριανά, όπως ονομάστηκε αργότερα, σύμφωνα με τον Άγγλο ιστορικό Robert Holland, τον σημαντικότερο σύγχρονο μελετητή της βρετανικής αποικιακής Αυτοκρατορίας, αποτέλεσε το «πιο ταπεινωτικό χτύπημα που υπέστη η Βρετανία σε οποιαδήποτε από τις αποικίες του Στέμματός της στα χρόνια μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων». Ο Κυβερνήτης, ο Sir R. Storrs του οποίου η καριέρα σημαδεύτηκε ανεξίτηλα από αυτό το περιστατικό, χρειάστηκε να απευθυνθεί στο βρετανικό στρατιωτικό αρχηγείο στην Αίγυπτο για βοήθεια για την καταστολή της εξέγερσης. Η καταστολή ήταν γρήγορη και εκτενής και αφορούσε όλη την Κύπρο, ακόμη και τη μεγάλη κοινότητα των Τουρκοκυπρίων που δεν είχε λάβει μέρος στην εξέγερση. Αναλυτικότερα, αφαιρέθηκαν πολλά από τα φιλελεύθερα δικαιώματα που είχαν παραχωρηθεί στη νήσο, όπως το εκλεγμένο Νομοθετικό Συμβούλιο και οι δημοτικές εκλογές. Η υπεράσπιση της Ένωσης κηρύχθηκε παράνομη, απαγορεύτηκαν οι συνελεύσεις άνω των πέντε ατόμων χωρίς την προηγούμενη εξουσιοδότηση των αποικιακών αρχών και η λογοκρισία περιόρισε σοβαρά την ελευθερία των εφημερίδων να συζητούν «θέματα δημόσιας τάξης ή γενικού ενδιαφέροντος».¹

Η περίοδος μεταξύ του 1931 και της έναρξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ονομάστηκε Παλμεροκρατία, ένας υποτιμητικός όρος που επινοήθηκε από τους Κύπριους, λόγω του ονόματος του Κυβερνήτη Sir Herbert Richmond Palmer (1933–

---

¹ Rappas. A. (2008). The Elusive Polity: Imagining and Contesting Colonial Authority in Cyprus during the 1930s. *Journal of Modern Greek Studies*, 26(2), σ. 363.

1939) για να δηλωθεί η πιο αυταρχική φάση των Βρετανών. Το καθεστώς στην Κύπρο αυτό το διάστημα δεν περιορίστηκε μόνο στην απαγόρευση των εθνικών διεκδικήσεων, αλλά οι φιλοδοξίες των διαδοχικών κυβερνητών ήταν να εξαλείψουν κάθε εθνική και ενωτική ιδέα προσπαθώντας να αλλοιώσουν τον πολιτισμό και τις ταυτότητες των ντόπιων κατοίκων.

Η στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στην κυπριακή εξέγερση υπήρξε μη αναμενόμενη τόσο για τους Ελληνοκυπρίους όσο και για τον ελληνικό λαό. Ο τότε πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος δήλωσε ότι αυτό το ζήτημα δεν επηρέαζε την ελληνική πλευρά και ότι επρόκειτο για ένα θέμα το οποίο έπρεπε να διευθετηθεί μεταξύ των Κυπρίων και της Αγγλίας. Η ελληνική κυβέρνηση θυσίασε οποιαδήποτε μεγαλοϊδεατική ενέργεια, καθώς δε βρισκόταν σε θέση να διεκδικήσει κάτι περισσότερο. Αποδυναμωμένη, όπως ήταν μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή, είχε ανάγκη τη διατήρηση των άριστων διπλωματικών σχέσεων με την Αγγλία, γεγονός που υπαγόρευσε σε μεγάλο βαθμό τη χάραξη της πολιτικής που ακολούθησε μετά τα Οκτώβριανά.

Η ελληνική αντίδραση, ωστόσο, σχολιάστηκε και επικρίθηκε έντονα από τον Τύπο της εποχής, και συγκεκριμένα από τις αθηναϊκές εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας, οι οποίες ανέδειξαν το θέμα. Ήδη από την πρώτη ημέρα της εξέγερσης υπήρξαν άρθρα στα οποία περιγραφόταν με ενθουσιώδη τρόπο η προσπάθεια των Ελληνοκυπρίων να διεκδικήσουν τις εθνικές και ενωτικές τους αξιώσεις. Ο αγώνας των Κυπρίων αναγνωρίστηκε και υποστηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό από την ελληνική κοινή γνώμη. Ο ελληνικός Τύπος αναγνώρισε τον εθνικό σκοπό και το δίκαιο της εξέγερσης και τάχθηκε με το μέρος των Κυπρίων, αν και δεν έλειψαν περιπτώσεις που παρείχαν υποστήριξη στις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία στοχεύει στην παρουσίαση του αντικτύπου που είχε η εξέγερση των Ελληνοκυπρίων το 1931 στον ελληνικό Τύπο και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάστηκε το θέμα. Για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού, θα αναλυθούν τα ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται με την εξέγερση και την αντιμετώπισή της από την ελληνική και τη βρετανική κυβέρνηση, ενώ στη συνέχεια με στοιχεία από τις ελληνικές εφημερίδες της εποχής, οι οποίες είναι ψηφιοποιημένες στην ψηφιακή βιβλιοθήκη της Βουλής, θα γίνει προσπάθεια να καταγραφεί η διαχείριση του ζητήματος από τον ελληνικό Τύπο.

Κεφάλαιο 1ο: Τα ιστορικά γεγονότα των Οκτωβριανών της Κύπρου το 1931

1.1 Τα γεγονότα που οδήγησαν στην εξέγερση

Η Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού (1919) ολοκλήρωσε τις συνθήκες ειρήνης που ακολούθησαν μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ρύθμισε τις εδαφικές διαφορές και συνέβαλε στη διάλυση ορισμένων αυτοκρατοριών, καθώς και στη δημιουργία νέων κρατών. Η ελληνική πλειοψηφία που ζούσε στην υπό βρετανική διοίκηση Κύπρο (από το 1878) δέχτηκε με ενθουσιασμό το τέλος του πολέμου και την έναρξη των ειρηνευτικών διεργασιών, καθώς θεωρούσε ότι θα μπορούσε να υλοποιηθεί το πάγιο αίτημά της, δηλαδή τερματισμός της βρετανικής διοίκησης και η Ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Το ζήτημα αυτό βασιζόταν στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών που είχε αρχίσει να αποκτά διεθνή ώθηση από το 1917 και αποτελούσε κυρίαρχο ζήτημα στην κυπριακή πολιτική εκείνη την εποχή, καθώς το Ηνωμένο Βασίλειο είχε προσαρτήσει μονομερώς την Κύπρο, το 1914.²

Παρόλα αυτά, στη Διάσκεψη του Παρισιού, οι προσπάθειες της Ελληνοκυπριακής αντιπροσωπείας, η οποία αποτελούνταν από Ελληνοκύπριους - μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Κύριλλου Γ', έμειναν άκαρπες και δεν οδήγησαν στη διευθέτηση του Κυπριακού ζητήματος, κυρίως, λόγω της απόφασης της Βρετανίας να παραμείνει ασυμβίβαστα αρνητική στην προοπτική της ελληνικής αυτοδιάθεσης στην Κύπρο. Για τη Μεγάλη Βρετανία, η Κύπρος είχε σημαντική στρατηγική αξία, λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης και ήταν στενά συνδεδεμένη με την ασφάλεια των βρετανικών κήσεων στη Μέση Ανατολή.³

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923, βάσει της οποίας η Τουρκία αναγνώρισε την προσάρτηση του 1914, η Κύπρος ανακηρύχθηκε και επισήμως, το 1925, αποικία του βρετανικού στέμματος. Για τους Ελληνοκυπρίους, η ελπίδα για την Ένωση της Κύπρου με την

---

² Παπαγεωργίου Θ. (2014). Η Κυπριακή Ενωτική Κίνηση στην Αθήνα, 1931 – 1940: Οι Βρετανικές αντιδράσεις και η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 29.

³ Karyos A. (2019). The events in colonial Cyprus in October 1931: the suppression of a revolt in the interwar years. 45th International Congress of Military History, *UNSETTLED PROBLEMS AFTER THE 1919 PEACE CONFERENCE: Military Conflicts and Diplomatic Negotiations*, ACTA, σ. 408.

Ελλάδα παρέμενε ζωντανή, λόγω της συνεχούς κατάρρευσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (μέχρι το 1920) και της διεθνούς προώθησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών. Ωστόσο, η βρετανική πλευρά σε όλες τις αξιώσεις των Ελληνοκυπρίων συνήθιζε να ξεκαθαρίζει ότι το ζήτημα της Ένωσης δεν υφίσταται και ότι το πολιτικό σύστημα της Κύπρου δεν είχε ωριμάσει αρκετά, ώστε να παραχωρηθούν περισσότερες πολιτικές και συνταγματικές ελευθερίες.⁴

Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, διενεργούνται βουλευτικές εκλογές στην Κύπρο, το 1925, τα αποτελέσματα των οποίων δείχνουν ότι οι Ελληνοκύπριοι έχουν λάβει την απόφαση να προωθήσουν και τα οικονομικά αιτήματά τους και να διεκδικήσουν περισσότερες ελευθερίες. Σημαντική προσωπικότητα που αναδεικνύεται στο πολιτικό σκηνικό της Κύπρου μετά τις εκλογές είναι ο μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς, που σε συνεργασία, κατ' αρχάς, με τον Βρετανό Κυβερνήτη R. Storrs, ο οποίος τοποθετήθηκε στην Κύπρο το 1926, προωθεί μια νέα «μεταρρυθμιστική πολιτική», η οποία αποσκοπεί, όχι στην Ένωση της Νήσου με την Ελλάδα, αλλά στην υιοθέτηση πολιτικών ελευθεριών. Ωστόσο, κάθε προσπάθεια πολιτικής αυτονομίας της Κύπρου δεν τυγχάνει αποδοχής από τους Βρετανούς, οι οποίοι γνωρίζουν ότι οποιαδήποτε ελευθερία δινόταν στους Ελληνοκυπρίους, θα θεωρούνταν ένα θετικό βήμα προς την Ένωση.⁵

Η παρουσία του Storrs στο νησί είχε γεμίσει ελπίδες τους Ελληνοκυπρίους, καθώς πίστευαν ότι είναι ένας γνήσιος φιλέλληνας που θα προωθούσε τα αιτήματά τους. Στην πραγματικότητα ο Storrs έδειξε αξιόπαινο ζήλο για την ανάπτυξη του νησιού σε όλα τα επίπεδα, και για αυτόν τον λόγο αρχικά έγινε αγαπητός από ορισμένους Κύπριους πολιτευτές. Είναι χαρακτηριστικό ότι προσπάθησε να εντάξει Κύπριους αξιωματούχους στην αποικιακή διοίκηση προκειμένου να τους προσεταιριστεί και να αποδυναμώσει τις δράσεις αυτονομίας και ανεξαρτητοποίησης του νησιού. Ωστόσο, ήδη από το 1925 το ενωτικό κίνημα στην Κύπρο είχε αρχίσει να

---

⁴ Παρθύμου Μ. (2018). Τα Οκτωβριανά (1931) μέσα από τον Ελληνικό Τύπο της Εποχής. Στο *Εξεγέρσεις που σημάδεψαν την Ιστορία του Σύγχρονου Ελληνισμού σε Ελλάδα και Κύπρο* (Επιμ. Ε.Χ. Αντωνιάδης), Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Πισσουρίου, Εκδόσεις Επιφανίου.

⁵ Markides, D., & Georghallides, G. S. (1995). British Attitudes to Constitution-Making in Post-1931 Cyprus. *Journal of Modern Greek Studies*, 13(1), σ. 65.

διογκώνεται και πάλι και οι όποιες ενέργειες του Storrs δεν αρκούσαν για να υπονομεύσουν την πορεία του κινήματος αυτού.⁶

Έτσι, λοιπόν, το καλό κλίμα που κατάφερε να δημιουργήσει ο Storrs στις σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Βρετανών ήταν πρόσκαιρο, και αυτό φάνηκε το 1928 κατά τη διάρκεια των αποτυχημένων εορτασμών των πενήντα ετών της βρετανικής κατοχής της Νήσου. Για άλλη μια φορά, η βρετανική πλευρά διεμήνυσε ότι η Ένωση με την Ελλάδα δεν υπήρχε περίπτωση να συμβεί, ενώ η αναθεώρηση του ποινικού κώδικα με τη λήψη αυστηρών μέτρων, όπως το μαστίγωμα, ακόμη και ανηλίκων για μικροπταίσματα, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς. Συγκεκριμένα, προς το τέλος του 1928, οι Έλληνες βουλευτές του Νομοθετικού Συμβουλίου αποχώρησαν από τις εργασίες του σώματος, αφού πρώτα καταψήφισαν τον προϋπολογισμό.⁷

Τον Ιούνιο του 1929 διενεργήθηκαν εκλογές στη Βρετανία, τις οποίες κέρδισε το Εργατικό κόμμα. Η εξέλιξη αυτή γέννησε, εκ νέου, ελπίδες στους Ελληνοκυπρίους και για αυτόν τον λόγο έστειλαν ένα νέο υπόμνημα, με το οποίο ζητούσαν την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Μάλιστα, στάλθηκε αντιπροσωπεία στο Λονδίνο, που απαρτίστηκε από τον μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, από τον Σταύρο Σταυρινάκη και από τον Ζήωνα Ρωσσίδη, η οποία συναντήθηκε στις 25 Οκτωβρίου με τον λόρδο Passfield, τον Υπουργό Αποικιών. Η απάντηση των Βρετανών έφτασε ένα μήνα αργότερα και ήταν το ίδιο απογοητευτική, καθώς διεμήνυσε ότι το θέμα της Ένωσης για τους Βρετανούς «είχε κλείσει οριστικώς».⁸

Το αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί από τις συνεχείς απορρίψεις των κυπριακών αιτημάτων οξύνθηκε ακόμη περισσότερο με την ψήφιση του εκπαιδευτικού νόμου το 1929. Επρόκειτο για έναν νόμο, σύμφωνα με τον οποίο, οι αποφάσεις που αφορούσαν σε εκπαιδευτικά ζητήματα μεταβιβάζονταν πλέον στις αρμοδιότητες του Βρετανού Κυβερνήτη. Για τους Ελληνοκυπρίους, η απόφαση αυτή επέτεινε ακόμη περισσότερο την αγανάκτησή τους και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ζαννέτος

---

⁶ Georghallides G. S. (1985). *Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs: The causes of the 1931 crisis*, Λευκωσία, σ. 29.

⁷ Georghallides, *Cyprus and the Governorship*, σ. 116-117.

⁸ Στυλιανού Π. (1973). *Ιστορικά στοιχεία αναφερόμενα εις την εθναρχικήν δράσιν της Κυπριακής Εκκλησίας*, Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, τόμ. Γ', μέρος Α', Λευκωσία, σ. 349.

«Ουδέποτε μέχρι τούδε παρατηρήθη τόσω γενική, τόσω έντονος εξέγερσις, ουδέποτε εστάλησαν τόσαι διαμαρτυρίαί εις το Υπουργείον».⁹

Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, με κοινή απόφαση της Ιεράς Συνόδου και της πολιτικής ηγεσίας του νησιού, τον Ιανουάριο του 1930 ιδρύθηκε η «Εθνική Οργάνωσις Κύπρου», (ΕΟΚ) με σκοπό να συντονίσει τις ενέργειες για την Ένωση με την Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυτή η οργάνωση εδραιώθηκε γρήγορα και μέχρι τον Μάρτιο του 1930 είχε ιδρύσει γραφείο στο Λονδίνο προκειμένου να παρακολουθεί τις εξελίξεις, ενώ ταυτόχρονα ιδρύθηκαν πενήντα σύλλογοι «Εθνικών Νεολαίων» σε χωριά της Κύπρου και στην Αθήνα. Η «Εθνική Οργάνωσις Κύπρου» προώθησε ενωτικά ψηφίσματα, ενώ στις βουλευτικές εκλογές του Οκτωβρίου του 1930 ανέδειξε τους περισσότερους εκπροσώπους, γεγονός που αναδεικνύει την ευρεία αποδοχή της κυπριακής κοινωνίας.¹⁰

Αν και οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι το ενωτικό κίνημα στην Κύπρο ήταν αποδυναμωμένο και περιορισμένο σε θρησκευτικούς και πολιτικούς κύκλους, κάτι τέτοιο δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Την περίοδο εκείνη, ιδρύθηκε η «Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Κύπρου» (ΕΡΕΚ) από αδιάλλακτους ενωτικούς. Επρόκειτο για μια μυστική οργάνωση, που είχε θέσει ως σκοπό την εθνική αφύπνιση του κυπριακού λαού, και τα στελέχη της οποίας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέγερση που ξέσπασε τον Οκτώβρη του 1931.¹¹

Δύο γεγονότα που συνέβησαν το 1931 θεωρείται ότι πυροδότησαν τις εξελίξεις και οδήγησαν στην εξέγερση του 1931. Το πρώτο σχετίζεται με την επιμονή του Storrs να επιβάλει το νέο «δασμολόγιο», μια νέα φορολογία, με βασιλικό διάταγμα και παρά την απόρριψή του από το Νομοθετικό Συμβούλιο, ύστερα από μια πολιτική σύμπραξη των ελληνικών και τουρκικών μελών της Βουλής σε αντίδραση για τη βρετανική αυταρχική πολιτική. Είχε προηγηθεί η επίμονη άρνηση του βρετανικού Υπουργείου Οικονομικών, στο Λονδίνο, και η απόρριψη του κυπριακού αιτήματος για την επιστροφή του «περισσέυματος» του «Φόρου υποτελείας», που αναγκαζόταν να πληρώνει ο κυπριακός λαός από το 1878 μέχρι το 1927. Η άρνηση του Λονδίνου

⁹ Ζαννέτος Φ. (1930). *Η Κύπρος κατά τον αιώνα της Παλιγγενεσίας. 1821-1930*, Αθήνα, σ. 123.

¹⁰ Georghallides G. S. (1973). «British Policy on Cyprus during 1931», *Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, τόμ. Γ', μέρος Α', Λευκωσία 1973, σ. 96.

¹¹ Πικρός Γ. Π. (1980). *Ο Βενιζέλος και το Κυπριακό*, Αθήνα, σ. 64.

δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερη αγανάκτηση και δυσαρέσκεια προς το βρετανικό καθεστώς, καθώς ο «Φόρος υποτελείας», που κατέβαλλαν ετησίως οι Κύπριοι, χρησιμοποιήθηκε για να πληρωθεί ένα παλαιό τουρκικό δάνειο του 1855 σε Άγγλους και Γάλλους τραπεζίτες. Οι αντιδράσεις ήταν έντονες τόσο από τον ελληνοκυπριακό Τύπο της εποχής, όσο και από την «Εθνική Οργάνωση Κύπρου», η οποία κάλεσε τον κυπριακό λαό σε δράσεις υπέρ της Ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Η κατάσταση ήταν αρκετά έκρυθμη και η αφορμή για το λαϊκό ξέσπασμα δόθηκε από τον μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, ο οποίος σε διάγγελμά του, στις 17 Οκτωβρίου του 1931, ενημέρωσε τον κυπριακό λαό για την παραίτησή του από το Νομοθετικό Συμβούλιο και τον κάλεσε να αντιδράσει στο βρετανικό καθεστώς.¹²

1.2 Η εξέγερση της Κύπρου το 1931

Όπως αναφέρθηκε, λοιπόν, ο μητροπολίτης Κιτίου παραιτήθηκε από βουλευτής στις 17 Οκτωβρίου 1931, και μια ημέρα αργότερα, στις 18 Οκτωβρίου 1931, έκανε γνωστή την ύπαρξή της, η «Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Κύπρου» (ΕΡΕΚ), η μυστική οργάνωση που είχε θέσει ως σκοπό την Ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Στις 21 Οκτωβρίου 1931 τα υπόλοιπα μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου έκαναν γνωστή τη δική τους απόφαση παραίτησης, στους κατοίκους της Λευκωσίας, της πρωτεύουσας της Κύπρου, κατόπιν πιέσεων του συγκεντρωθέντος πλήθους. Την ίδια μέρα (21 Οκτωβρίου 1931), ένας μεγάλος αριθμός Κυπρίων, μεταξύ 5.000-8.000, συγκεντρώθηκε στην Εμπορική Λέσχη στη Λευκωσία. Εκφωνήθηκαν ζωηρές ομιλίες, στις οποίες επικρίνονταν οι αδικίες της βρετανικής διοίκησης και χαιρετίστηκε η Ένωση με την Ελλάδα. Ο κυπριακός λαός παρέλασε προς το Κυβερνείο, την έδρα της αποικιακής διοίκησης προκειμένου να παραδώσει ψήφισμα υπέρ της Ένωσης στον βρετανό Κυβερνήτη, τον Sir Ronald Storrs. Σκοπός των διαδηλωτών ήταν να ακουστούν στη Βρετανία οι απαιτήσεις τους.¹³

Στη συνέχεια, διαλύοντας τις ολιγομελείς γραμμές της αστυνομίας, οι διαδηλωτές πολιόρκησαν το Κυβερνείο. Αφού πέταξαν πέτρες, στη συνέχεια, και ενώ είχε πέσει το σκοτάδι, το πλήθος ανοργάνωτα και αναπάντεχα, έβαλε φωτιά στο σύμβολο της βρετανικής κυριαρχίας. Το κτήριο, μια πανέμορφη ξύλινη κατασκευή αποικιακού ρυθμού, έγινε γρήγορα παρανάλωμα του πυρός και ένας σωρός από

---

¹² Παπαπολυβίου Π. (2010). Η Οκτωβριανή εξέγερση του 1931, στο συλλογικό τόμο: *Κύπρος: Αγώνες Ελευθερίας στην Ελληνική Ιστορία*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 12-13.

¹³ Παπαπολυβίου, ό.π. σ. 12-13.

στάχτες. Τις επόμενες ημέρες, η εξέγερση εξαπλώθηκε σε πολλά μέρη του νησιού. Γενικά, η εξέγερση πήρε τη μορφή πολυάριθμων διαδηλώσεων, πράξεων δολιοφθοράς και παραβίασης του νόμου, με λεηλασίες ή καταστροφές δημόσιων κτηρίων και περιουσιών, παράνομη αφαίρεση φορολογικών πληρωμών από εφοριακούς, εφόδους σε αστυνομικά τμήματα, κλοπή όπλων, καταστροφή τηλεγραφικών γραμμών και καταστροφή γεφυριών και αποκλεισμός δρόμων.¹⁴

Η πολιτική καριέρα του Κυβερνήτη R. Storrs, στιγματίστηκε από αυτή την εξέγερση του κυπριακού λαού. Αναλυτικότερα, όταν το ελληνοκυπριακό πλήθος άρχισε να κάνει πορεία προς το Κυβερνείο, η αποικιακή αστυνομία αποδείχθηκε ανίκανη να επιβάλει τον νόμο και την τάξη. Ο Κυβερνήτης αναγκάστηκε να αποδράσει, ενώ παράλληλα έκρινε την κατάσταση ως πολύ σοβαρή. Φοβήθηκε ότι ήταν πιθανό να ακολουθήσει αναρχία τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές, γεγονός το οποίο εν μέρει, επιβεβαιώθηκε, καθώς η εξέγερση γενικεύτηκε, όπως αναφέρθηκε ήδη.¹⁵

Προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τους εξεγερθέντες ο Κυβερνήτης ζήτησε την αρωγή του βρετανικού στρατού που βρισκόταν στην Αίγυπτο. Μέχρι την άφιξη των στρατιωτικών ενισχύσεων, ο Storrs έδωσε οδηγίες στους Βρετανούς επαρχιακούς διοικητές των περιφερειακών περιοχών της Κύπρου να λάβουν προληπτικά μέτρα στις περιφέρειές τους και να διατηρήσουν συχνή επικοινωνία με τη Λευκωσία. Επίσης, κατά τη διάρκεια της νύχτας αστυνομικοί ανέλαβαν τη φύλαξη διαφόρων θέσεων γύρω από την πρωτεύουσα. (Μέχρι τότε ο βρετανικός στρατός που στάθμευε στην Κύπρο λόγω της απόλυτης πολιτικής ηρεμίας μετά βίας ξεπερνούσε τα 100 πρόσωπα). Την επόμενη ημέρα, στις 22 Οκτωβρίου 1931, με έντυπες ανακοινώσεις, το βρετανικό καθεστώς γνωστοποίησε στους πολίτες της Λευκωσίας την επιβολή απαγόρευσης κυκλοφορίας, την απαγόρευση συγκεντρώσεων άνω των πέντε ατόμων, την απαγόρευση της οπλοκατοχής, την επιβολή λογοκρισίας, τον περιορισμό των μετακινήσεων και το κλείσιμο των κοινόχρηστων χώρων ψυχαγωγίας.¹⁶

---

¹⁴ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 38-39.

¹⁵ Georghallides, *Cyprus and the Governorship*, σ. 653.

¹⁶ Rappas, A. (2008). The Elusive Polity: Imagining and Contesting Colonial Authority in Cyprus during the 1930s. *Journal of Modern Greek Studies*, 26(2), σσ. 364–365.

Σταδιακά, μέχρι το μεσημέρι της 22ας Οκτωβρίου 1931 αυξήθηκε η αποικιακή στρατιωτική δύναμη στην πρωτεύουσα της Κύπρου, τη Λευκωσία. Παρά τις αναφορές στον ελληνικό Τύπο για ενθουσιώδεις συγκεντρώσεις εντός των τειχών της Λευκωσίας, φαίνεται ότι είχε επιτευχθεί αποτελεσματικός έλεγχος στην πόλη και το βρετανικό καθεστώς ήταν ασφαλές. Το γεγονός αυτό επέτρεψε στον Κυβερνήτη Storrs να επικεντρωθεί σε αναταραχές πέρα από τη Λευκωσία. Ο παράγοντας που ανέτρεψε τα δεδομένα της εξέγερσης ήταν η άφιξη των βρετανικών στρατιωτικών ενισχύσεων εκτός Κύπρου, στις 23 Οκτωβρίου 1931, οι οποίες αποτελούνταν από δύο καταδρομικά, δύο αντιτορπιλικά και έναν στρατιωτικό λόχο.¹⁷ Παράλληλα, πέταξαν πάνω από μεγάλα χωριά του νησιού αεροπλάνα της βρετανικής πολεμικής αεροπορίας για να τρομοκρατήσουν τον πληθυσμό.

Μέχρι τις 27 Οκτωβρίου του 1931, οι βρετανικές δυνάμεις είχαν καταφέρει να ανακτήσουν τον έλεγχο στις κυριότερες πόλεις του νησιού. Σταδιακά, μέχρι τις αρχές του Νοεμβρίου ο νόμος και η τάξη είχαν επικρατήσει σε όλο το νησί, με τίμημα, ωστόσο, επτά Κύπριους νεκρούς, τριάντα τραυματίες, δέκα εξορίστους, στους οποίους θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στο επόμενο υποκεφάλαιο και 2.606 καταδίκες που οδηγούσαν σε πρόστιμα και ποινές φυλάκισης για την εξέγερση. Η καταστολή ήταν γρήγορη και επεκτάθηκε για όλους τους Κυπρίους, συμπεριλαμβανομένης της μεγάλης κοινότητας των Τουρκοκυπρίων που δεν είχε λάβει μέρος στην εξέγερση. Παράλληλα, προβλέφθηκε η αφαίρεση όλων των φιλελεύθερων δικαιωμάτων που είχαν χορηγηθεί σταδιακά από το 1878, όταν το νησί πέρασε στη βρετανική κυριαρχία. Σε αυτό το πλαίσιο, το εκλεγμένο Νομοθετικό Συμβούλιο, που ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1882, καταργήθηκε, οι δημοτικές εκλογές αναστάλησαν και οι αρχές των περιφερειακών περιοχών, που μέχρι τώρα εκλέγονταν από τον λαό, πλέον θα διορίζονταν απευθείας από τον Κυβερνήτη.¹⁸

Άλλες επιπτώσεις για τον κυπριακό λαό ήταν ότι η υπεράσπιση και η προπαγάνδισή της Ένωσης κηρύχθηκε παράνομη, απαγορεύθηκαν οι συγκεντρώσεις άνω των πέντε ατόμων χωρίς την προηγούμενη εξουσιοδότηση των αποικιακών αρχών και η λογοκρισία περιόρισε σοβαρά την ελευθερία των εφημερίδων να αναλύουν «θέματα δημόσιας τάξης ή γενικού ενδιαφέροντος». Γενικότερα, επισημαίνεται ότι το 1931 σηματοδότησε μια ριζική στροφή στις σχέσεις μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και

---

¹⁷ Rappas, ό.π., σ. 365.

¹⁸ Karyos, ό.π., σσ. 407-408.

βρετανικών αποικιακών αρχών, οι οποίες σχέσεις διακρίνονται πλέον από καχυποψία, ανησυχία και εντάσεις.¹⁹

1.3 Οι εξόριστοι της Κύπρου

Μία εκ των σημαντικότερων επιπτώσεων που παρατηρήθηκε μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931 ήταν η απέλαση δέκα προσωπικοτήτων του νησιού, που θεωρούνταν συντονιστές του ενωτικού κυπριακού αγώνα ή πρωταγωνιστές της εξέγερσης. Επρόκειτο για τον μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, τον μητροπολίτη Κυρηναίας Μακάριο Μυριανθέα, τον οικονόμο του ναού της Φανερωμένης Λευκωσίας (από όπου ξεκίνησε η πορεία προς το Κυβερνείο) Διονύσιο Κυκκώτη, τους βουλευτές Θεοφάνη Θεοδότου και Γεώργιο Χατζηπαύλου, τον Σάββα Λοϊζίδη και τον Θεοφάνη Τσαγγαρίδη, οι οποίοι ήταν πολιτευτές της ΕΡΕΚ, τον οδοντίατρο Θεόδωρο Καλοκασίδη, τον Χαράλαμπο Βατυλιώτη και τον Κώστα Σκελέα. Οι δύο τελευταίοι αποτελούσαν την ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου (ΚΚΚ) που τις τελευταίες ημέρες της εξέγερσης συμμετείχαν σε αυτήν. Καθένας από αυτούς είχε δηλώσει ανοιχτά την εναντίωσή του στο βρετανικό καθεστώς κι έτσι ο Κυβερνήτης Storrs προέβη στη λήψη αυτού του ακραίου μέτρου για να προστατέψει την αποικιακή κυβέρνηση του νησιού.²⁰

Η απέλαση αυτών των ηγετικών προσωπικοτήτων ήγειρε μια σειρά προβλημάτων για τη βρετανική κυβέρνηση, καθώς επρόκειτο για μια σκληρή τιμωρία, χωρίς να έχει προηγηθεί κατηγορητήριο, δίκη και καταδίκη. Για τον Storrs, η τιμωρητική εξορία ήταν ο μόνος τρόπος να διασφαλίσει την ηρεμία στο νησί, καθώς θεωρούσε ότι η πολιτική κατάσταση ήταν έκρυθμη και απαιτούσε άμεσες λύσεις. Ωστόσο, η κριτική που δέχτηκε από τον Τύπο και από το βρετανικό Κοινοβούλιο στο Λονδίνο ήταν αναπόφευκτη. Αυτό, όμως, δεν εμπόδιζε τον Storrs να συνεχίσει την τακτική των απελάσεων ή των φυλακίσεων προσωπικοτήτων που θεωρούσε επικίνδυνες, σε απομακρυσμένες και απομονωμένες περιοχές της Κύπρου.²¹ Στο κυπριακό πολιτικό λεξιλόγιο της εποχής το μέτρο αυτό ονομάστηκε «εντοπισμός».

Γύρω από την απέλαση των δέκα εξορίστων που προαναφέρθηκαν, επικράτησε ένα πεδίο πολιτικών αντιπαραθέσεων, καθώς εξ αρχής η Ελλάδα αποκλείστηκε ως

¹⁹ Στυλιανού Π. (2002). *Τα Οκτωβριανά. Η εξέγερση του 1931 στην Κύπρο*, Λευκωσία, σσ. 82-83.

²⁰ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 131.

²¹ Georghallides G. S. (1993-1994). «The Cyprus Revolt and the British Deportation Policy, October 1931 – December 1932», *Κυπριακά Σπουδαί*, 57-58, σ. 79.

πιθανός τόπος εγκατάστασης των εξορίστων, διότι θεωρήθηκε ότι και από εκεί θα μπορούσαν να συνεχίσουν την ενωτική τους δράση. Στόχος ήταν οι εξόριστοι να μεταβούν στη Βρετανία, χωρίς να κάνουν ενδιάμεση στάση στην Αθήνα. Για αυτό επιβιβάστηκαν σε πολεμικά ή εμπορικά πλοία που κατευθύνθηκαν στη Μάλτα ή στη Μασσαλία και από εκεί στην Αγγλία. Ο Storrs, φοβούμενος τις εκδηλώσεις υποστήριξης προς το πρόσωπο των εξορίστων, ζήτησε να μη μεταβούν στην Αθήνα και η ελληνική κυβέρνηση να μη δεχτεί την είσοδό τους στο ελληνικό έδαφος. Η ελληνική κυβέρνηση από τη μία δεν ήθελε να εμπλακεί στο ζήτημα προκειμένου να μην αντιταχθεί στη Βρετανία, αλλά από την άλλη δεν ήθελε να αρνηθεί την πιθανή είσοδό τους στη χώρα, καθώς κάτι τέτοιο θα είχε εσωτερικό πολιτικό κόστος προς το πρόσωπο του πρωθυπουργού, του Ελευθερίου Βενιζέλου.²²

Από τους εξορίστους, μόνο ο Βατυλιώτης και ο Λοϊζίδης είχαν διαβατήριο, οπότε θα μπορούσαν να γίνουν δεκτοί στη Βρετανία. Για τους υπόλοιπους οχτώ που δεν είχαν διαβατήριο, η βρετανική κυβέρνηση αποφάσισε να τους χορηγήσει διαβατήριο με διάρκεια ενός έτους, το οποίο, ωστόσο, δεν θα ίσχυε για μετάβαση στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο, οι Βρετανοί ήθελαν να εμποδίσουν την παραμονή των εξορίστων στην Ελλάδα, καθώς στον ελληνικό Τύπο, μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου επικρατούσαν τα φιλοκυπριακά και ενωτικά δημοσιεύματα. Ωστόσο, και η απόφαση αυτή προκάλεσε επικριτικά σχόλια από μερίδα αθηναϊκών εφημερίδων. Έτσι, τελικά οι εξόριστοι παρέμεναν, αρχικά, στη Βρετανία.²³

Η απέλαση των εξορίστων δεν θα μπορούσε να έχει μόνιμο χαρακτήρα και η μετάβασή τους στην Ελλάδα ήταν ένα θέμα, το οποίο δημιουργούσε ποικίλους προβληματισμούς εν όψει των κρίσιμων εκλογών του 1932. Η παρουσία τους στην Ελλάδα θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης των πολιτικών αντιπάλων του Βενιζέλου, με αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί ο ίδιος από έλλειψη πατριωτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, η ελληνική κυβέρνηση σε συνεννόηση με τη βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα πρότεινε ως καλύτερη λύση την επιστροφή των εξορίστων στην Κύπρο, καθώς η κατάσταση στο νησί φαινόταν να έχει ηρεμήσει. Ο Storrs αντέδρασε σε αυτό το ενδεχόμενο, αλλά τελικά το ζήτημα της Κύπρου πέρασε σταδιακά στο παρασκήνιο.²⁴ Ωστόσο, όπως, θα φανεί σε επόμενα κεφάλαια της παρούσας έρευνας,

---

²² Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 132.

²³ Markides & Georghallides, ό.π., σσ. 68-69.

²⁴ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 134.

ο τρόπος που η βρετανική κυβέρνηση διαχειρίστηκε το θέμα των εξορίστων αποτέλεσε πεδίο κριτικής και σχολιασμού από τις βρετανικές και ελληνικές εφημερίδες της εποχής.

Κεφάλαιο 2ο: Η αντιμετώπιση της Ελληνικής Κυβέρνησης

2.1 Η ελληνική πολιτική πριν από την εξέγερση

Όταν υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάνης, τον Ιούλιο του 1923, η Μεγάλη Βρετανία είχε ήδη τον έλεγχο της Κύπρου για σχεδόν σαράντα πέντε χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, το νησί παραχωρήθηκε το 1878 στη Βρετανική Αυτοκρατορία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία με αντάλλαγμα τη βοήθεια στη διατήρηση της ακεραιότητας των οθωμανικών επαρχιών εναντίον της Ρωσίας. Επίσημως, έκτοτε η Κύπρος παρέμενε ακόμη υπό την κυριαρχία του Σουλτάνου, αλλά ήταν προφανές ότι οι Βρετανοί δεν είχαν καμία πρόθεση να την επαναφέρουν στους Οθωμανούς. Η πρόθεση αυτή έγινε σαφής στις 5 Νοεμβρίου 1914, την ίδια μέρα που η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισήλθε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων. Τότε, η Βρετανία αποφάσισε να προσαρτήσει την Κύπρο με «Διάταγμα εν Συμβουλίω», τερματίζοντας έτσι μονομερώς την οθωμανική κυριαρχία στο νησί. Ένα χρόνο αργότερα, τον Οκτώβριο του 1915, η βρετανική κυβέρνηση πρόσφερε την Κύπρο στην Ελλάδα για να την πείσει να βοηθήσει τη Σερβία κατά της Βουλγαρίας και να εξέλθει στον πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ, αλλά η ελληνική «ουδετερόφιλη» (και φιλοβασιλική) κυβέρνηση του Αλέξανδρου Ζαΐμη αρνήθηκε την προσφορά, η οποία δεν επαναλήφθηκε ποτέ ξανά επίσημα.²⁵

Η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα που θα μπορούσε να διεκδικήσει την Κύπρο με βάση την αυτοδιάθεση του λαού του νησιού, καθώς τα 4/5 του πληθυσμού ήταν Έλληνες. Ωστόσο, μετά τη μικρασιατική κατάρρευση τον Σεπτέμβριο του 1922, η ελληνική κυβέρνηση όχι μόνο βρέθηκε σε σχεδόν πλήρη διπλωματική απομόνωση, αλλά, επιπλέον, έβλεπε τη Μεγάλη Βρετανία ως τη μόνη Μεγάλη Δύναμη που μπορούσε να σταθεί στο πλευρό της Ελλάδας κατά την τελική Διάσκεψη της Ειρήνης. Σε αυτό το πλαίσιο, ήταν σαφές ότι η ελληνική αντιπροσωπεία στη Λωζάνη, υπό την καθοδήγηση του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου, δεν είχε καμία πρόθεση να κάνει αναφορά στο θέμα της Κύπρου.²⁶

---

²⁵ Klapsis, A. (2012). Between the Hammer and the Anvil. The Cyprus Question and Greek Foreign Policy from the Treaty of Lausanne to the 1931 Revolt. *Modern Greek Studies Yearbook*, 22, σσ. 128 – 129.

²⁶ Klapsis, A. (2013). The Strategic Importance of Cyprus and the Prospect of Union with Greece, 1919–1931: The Greek Perspective, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 41:5, σσ. 771 – 772.

Σύμφωνα με τη διπλωματική τακτική του Βενιζέλου, κάθε ελληνική αξίωση που αφορούσε την Κύπρο θα έθετε σε κίνδυνο τη μοίρα των ελληνοβρετανικών σχέσεων σε μια εποχή που η διπλωματική υποστήριξη του Λονδίνου ήταν κρίσιμη για την Αθήνα. Για τον λόγο αυτό αρνήθηκε την πρόταση που του έκαναν οι Ελληνοκύπριοι να τους εκπροσωπήσει στο συνέδριο τονίζοντας τις μεγάλες δυσκολίες μιας τέτοιας αποστολής. Το μήνυμα του Βενιζέλου ήταν σαφές και χάραξε την ελληνική εξωτερική πολιτική επί του θέματος για τα επόμενα χρόνια: η διατήρηση της βρετανικής φιλίας και υποστήριξης ήταν για την Ελλάδα πιο σημαντική από την εκπλήρωση των εθνικών φιλοδοξιών των Ελληνοκυπρίων. Οι Ελληνοκύπριοι, λοιπόν, δεν θα έπρεπε να περιμένουν κανένα άμεσο βήμα από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης. Έτσι, το όνειρο της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα θα έπρεπε να αναβληθεί μέχρι να προκύψουν ευνοϊκότερες συνθήκες, καθώς η προσάρτηση του νησιού στη Μεγάλη Βρετανία αναγνωρίστηκε διεθνώς μέσω του άρθρου 20 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάνης, σύμφωνα με το οποίο η Τουρκία αποδέχτηκε τη μονομερή Πράξη Προσάρτησης του 1914.²⁷

Ακολουθώντας την πολιτική του Βενιζέλου, όπως ορίστηκε το 1922-23, οι ελληνικές κυβερνήσεις μέχρι το 1928 δεν ήταν διατεθειμένες να θίξουν ξανά το Κυπριακό και συμβούλευαν τους Ελληνοκύπριους να αποφεύγουν τις εσωτερικές συγκρούσεις στην πατρίδα τους. Το γεγονός, ωστόσο, ότι οι Βρετανοί, σχεδόν αμέσως μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης, είχαν αρνηθεί να λάβουν σοβαρά υπόψη τις ελληνοκυπριακές προτάσεις για διοικητικές αλλαγές που θα επέτρεπαν την εφαρμογή αυτόνομης διακυβέρνησης στο νησί, έδωσε ελάχιστες ελπίδες ότι μία τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε να αποφέρει καρπούς. Πράγματι, όταν το 1925 η βρετανική κυβέρνηση αποφάσισε να μεταρρυθμίσει το Σύνταγμα του 1882, έγινε φανερό ότι το Λονδίνο δεν ήταν διατεθειμένο να παραχωρήσει στην κυπριακή πλειοψηφία περισσότερα προνόμια από ό,τι προηγουμένως. Η Κύπρος έγινε Αποικία του Στέμματος και ο Μέγας Αρμοστής (High Commissioner, όπως ονομαζόταν μέχρι τότε ο Βρετανός διοικητής) έλαβε τον τίτλο του Κυβερνήτη. Και παρόλο που τα εκλεγμένα Ελληνοκυπριακά μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου αυξήθηκαν από εννέα σε δώδεκα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι διατήρησαν τις τρεις έδρες τους, τα βρετανικά επίσημα μέλη αυξήθηκαν επίσης σε εννέα προκειμένου να μην έχουν οι Ελληνοκύπριοι την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και να διατηρείται η εξίσωσή τους με τις ενωμένες

---

²⁷ Klapsis, A. (2012), ό.π., σσ. 129-130.

ψήφους Βρετανών και Τουρκοκυπρίων βουλευτών.²⁸ (Ο Κυβερνήτης διατηρούσε τη νικώσα ψήφο σε περίπτωση ισοψηφίας).

Η ελληνική εξωτερική πολιτική για το ζήτημα της Κύπρου μπορεί να γίνει αντιληπτή από ένα εμπιστευτικό υπόμνημα που έστειλε στις 15 Νοεμβρίου 1925 ο Έλληνας Υπουργός επικρατείας Λουκάς Κανακάρης Ρούφος στους Έλληνες βουλευτές στη Λάρνακα. Σε αυτό το υπόμνημα, ο Ρούφος δηλώνει ξεκάθαρα ότι η πλήρης ικανοποίηση των επιθυμιών των Ελληνοκυπρίων ήταν τόσο στενά συνδεδεμένη με τις στρατηγικές συνθήκες στη Μεσόγειο Θάλασσα και ότι θα ήταν επικίνδυνο να προωθηθεί μια λύση, η οποία δεν θα συνυπολογίζει τη γενική διπλωματική κατάσταση. Φαίνεται, λοιπόν, ότι για τους Βρετανούς η Κύπρος ήταν μια τοποθεσία ζωτικής σημασίας στο αποικιακό τους σύστημα και ότι ιδιαίτερα μετά τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν υπήρχε περιθώριο για αλλαγή του καθεστώτος στο νησί.²⁹

Αυτή η προσέγγιση των Βρετανών, φυσικά, δε σήμαινε ότι η Αθήνα είχε εγκαταλείψει πλήρως το Κυπριακό ζήτημα, ούτε ότι είχε εγκαταλείψει τις ελπίδες του ελληνοκυπριακού λαού για Ένωση με την Ελλάδα. Αντίθετα, ο Ρούφος εξηγεί ότι ο εθνικός στόχος παραμένει πάντα ο τελικός στόχος κάθε σκέψης και δράσης από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης. Γενικότερα, όμως, στην πράξη οι ελληνικές κυβερνήσεις παραμένουν απρόθυμες να εμπλακούν και να διεκδικήσουν ενεργά τις επιδιώξεις των Ελληνοκυπρίων. Η ελληνική πλευρά θεωρεί ότι η μόνη πρακτική προσέγγιση ήταν η συνεργασία των Ελληνοκυπρίων με τις βρετανικές αρχές μέχρι να αποφασιστούν σταδιακά νέες μεταρρυθμίσεις από την πλευρά του Λονδίνου. Η επιθυμητή ένωση ήταν, ούτως ή άλλως, εκτός συζήτησης για τη Βρετανία, καθώς η διεθνής κατάσταση και τα βρετανικά στρατηγικά συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο δεν άφηναν περιθώριο για την υλοποίηση αυτής της απαίτησης. Οι απόψεις του Ρούφου ήταν ανάλογες με τις απόψεις που εξέφρασε ο Βενιζέλος μετά τη μικρασιατική καταστροφή, ότι, δηλαδή, η Αθήνα δε θα έπρεπε να παρασυρθεί

---

²⁸ Παπαπολυβίου Π. (2016). Η πολιτική κληρονομιά του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Κύπρο: απόπειρα επισκόπησης στα Πρακτικά Συνεδρίου *Η πολιτική κληρονομιά του Ελευθερίου Βενιζέλου: συνέχειες και ασυνέχειες*, Αθήνα 24 – 26 Νοεμβρίου, σσ. 186-187.

²⁹ Μαρκέτος Σ. (1999). 1931: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η κυπριακή εξέγερση, *Σύγχρονα Θέματα*, 68-69, σσ. 250-251.

συναίσθηματικά από την ελληνοκυπριακή και την ελληνική κοινή γνώμη με τον κίνδυνο να διαταραχθούν οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας – Αγγλίας.³⁰

Το 1928 ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναλαμβάνει και πάλι την πρωθυπουργία της Ελλάδας διατηρώντας, ωστόσο, την ίδια διπλωματική στάση στο θέμα της Κύπρου. Ο Βενιζέλος γνώριζε ότι οποιαδήποτε δυναμική κίνηση διεκδίκησης των εθνικών συμφερόντων της Κύπρου θα μπορούσε να φέρει σε δεινή θέση την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας. Συνεπώς, η στάση που επέλεξε να διατηρήσει ως πρωθυπουργός της Ελλάδας ήταν η αναμονή, ενώ ταυτόχρονα συμβούλευε τους Ελληνοκυπρίους να είναι δεκτικοί σε οποιαδήποτε προσφορά των Βρετανών θεωρώντας ότι σταδιακά θα μπορούσε να επιτευχθεί η επιθυμητή ένωση. Ωστόσο, η ρεαλιστική στάση του Βενιζέλου δεν φάνηκε να υιοθετείται από τον κυπριακό λαό, ο οποίος, σε κάθε ευκαιρία, κλιμάκωνε τις αντιδράσεις και τις διεκδικήσεις της ένωσης με την Ελλάδα.³¹

Η διπλωματική στάση του Βενιζέλου δεν φάνηκε να γίνεται αποδεκτή και από το πρόσωπο που επέλεξε να διορίσει στη θέση του Έλληνα προξένου στην Κύπρο, τον νεαρό (γενν. 1901) Αλέξη Κύρου, κυπριακής καταγωγής, γιο του ιδιοκτήτη της αθηναϊκής εφημερίδας «Εστία», έντονα φιλοβενιζελικής μέχρι τότε. Ο Κύρου, από τη στιγμή που ανέλαβε τα καθήκοντά του (Ιούλιος 1930), προωθούσε το ενωτικό κλίμα και υπονόμει τις βρετανικές ενέργειες. Παράλληλα, προσπαθούσε να εκμαιεύσει την υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης, γεγονός, ωστόσο που δε συνέβη ποτέ επίσημα. Ο υπουργός Εξωτερικών της ελληνικής κυβέρνησης, ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, δεν κατάφερε να επιβάλει στον Κύρου την επίσημη πολιτική στάση της Αθήνας και, ουσιαστικά, τον άφησε ελεύθερο να εκφράζει τις ενωτικές του απόψεις στο νησί. Ούτε και οι υποδείξεις του Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο, του Δημήτριου Κακλαμάνου, σύμφωνα με τις οποίες, η Βρετανία δεν είχε καμία πρόθεση να προβεί στην Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, φάνηκαν να αλλάζουν τη στάση του Αλέξη Κύρου, ο οποίος τελικά θεωρήθηκε βασικός υπεύθυνος από τον Κυβερνήτη Storrs για την εξέγερση του Οκτωβρίου.³²

---

³⁰ Κλαρς, (2012), ό.π., σ. 131.

³¹ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 46.

³² Πικρός, ό.π., σσ. 106-110.

2.2 Οι πολιτικές αντιδράσεις της ελληνικής κυβέρνησης

Αν και είναι γεγονός ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε άμεση σχέση με την εξέγερση, ωστόσο, απειλήθηκαν οι καλές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας. Οι Βρετανοί κατηγόρησαν τον Κύρου ως έναν από τους κύριους υποκινητές της εξέγερσης και η ελληνική κυβέρνηση έκανε ό,τι μπορούσε για να τους πείσει ότι η Αθήνα δεν ενεπλάκη με κανέναν τρόπο στην έκρηξη βίας στην Κύπρο. Ο Κύρου, ο οποίος είχε παρακούσει τις οδηγίες της ελληνικής κυβέρνησης και εξαιτίας του βρέθηκε η Ελλάδα σε δεινή διπλωματική θέση, κλήθηκε να επιστρέψει εσπευσμένα στην Αθήνα. Την ίδια στιγμή, ο Έλληνας πρωθυπουργός, ο Ελευθέριος Βενιζέλος προσπάθησε να πείσει τους Βρετανούς για τις καλές προθέσεις της κυβέρνησής του προκειμένου να μην αφήσει καμία αμφιβολία ως προς τη στάση του απέναντι στο ζήτημα.³³

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Βενιζέλος δήλωσε δημόσια ότι «Κυπριακό ζήτημα δεν υφίσταται μεταξύ ελληνικής και βρετανικής κυβέρνησης. Υπάρχει μεταξύ της Βρετανίας και της Κύπρου». Στην πραγματικότητα, με αυτή τη δήλωσή του, ο Βενιζέλος προσπάθησε να κρατήσει χαμηλούς τόνους για το θέμα ελπίζοντας ότι με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να αποφύγει μεγάλο μέρος της ζημιάς που προκάλεσε η εξέγερση.³⁴ Την ίδια τακτική, άλλωστε, ακολούθησε και ο Κακλαμάνος, ο οποίος φοβόταν ότι η εξέγερση θα προσέθετε νέα, μεγαλύτερα εμπόδια στην εκπλήρωση του στόχου, δηλαδή στην Ένωση με την Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι με προσωπική του επιστολή, στις 12 Νοεμβρίου 1931, ο Κακλαμάνος απευθύνεται στον Μιχαλακόπουλο και δεν κρύβει την απαισιοδοξία του. Γράφει συγκεκριμένα ότι «οι πατριώτες...Ελληνοκύπριοι δεν μπορούν να φανταστούν πόσο κακό έκαναν στο κυπριακό ζήτημα ενεργώντας με αυτόν τον τρόπο». Ανάλογες υπήρξαν και οι δηλώσεις του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου στο πρακτορείο Reuters: «Η Ελληνική Κυβέρνησις ούτε υπεστήριξεν ουδέ καν ενεθάρρυνε καθ' οιονδήποτε τρόπον, άμεσον ή έμμεσον, τας οιασδήποτε εκδηλώσεις του κυπριακού λαού. Τίποτε δεν δύναται να κάμη την Ελληνικήν Κυβέρνησιν να απομακρυνθή από την ευθείαν, εγκάρδιον και απολύτως νομιμόφρονα γραμμήν την οποίαν ανέκαθεν εχάραξεν. Επανειλημμένως εδηλώθη από τους αρμοδιωτέρους και εγκυρωτέρους εκπροσώπους της Ελληνικής Κυβερνήσεως ότι η διένεξις μεταξύ του Κυπριακού λαού και της Βρετανικής Κυβερνήσεως ουδαμώς δύναται ν' αποτελέση διπλωματικήν διαφοράν μεταξύ Ελλάδος και Μεγάλης

³³ Klapsis, (2012), ό.π., σ. 135.

³⁴ Μαρκέτος, ό.π., σ. 255.

Βρετανίας. Δύναμαι να προσθέσω ότι και ως πολιτικός και απλώς ως άνθρωπος αποδοκιμάζω με τον πλέον ενεργόν τρόπον πάσαν παράνομον εκδήλωσιν ιδία όταν συνοδεύεται από βιαιότητας κατά προσώπων και πραγμάτων».³⁵

Σε αυτό το πλαίσιο, και παρά το γεγονός ότι η κοινή γνώμη στην Ελλάδα ήταν με το μέρος των επαναστατών, η ελληνική κυβέρνηση, υπό την καθοδήγηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν αποφασισμένη να ακολουθήσει μια ρεαλιστική διπλωματική γραμμή αποφεύγοντας τα κύματα του συναισθηματισμού. Η ελληνική κυβέρνηση είχε αποφασίσει να μην ανταποκριθεί στις επανειλημμένες απαιτήσεις του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυρίλλου Γ΄ να αποσταλούν κατευθυντήριες γραμμές προς τους Ελληνοκυπρίους. Πιο συγκεκριμένα, ο Βενιζέλος δήλωσε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο «ότι η κυβέρνηση της Ελλάδας είναι απολύτως ενάντια στην πολιτική που ακολουθείται από τους Κύπριους κατά την τελευταία περιπέτεια πιστεύοντας ότι η τελευταία εξέγερση απέτρεψε την ημέρα της εκπλήρωσης των εθνικών επιθυμιών της Κύπρου. Για τον λόγο αυτό απέφυγα να μιλήσω σχετικά με το Κυπριακό κατά την πρόσφατη παραμονή μου στο Λονδίνο».³⁶

Ωστόσο, ο μετριοπαθής τρόπος με τον οποίο η Αθήνα αντιμετώπισε την εξέγερση δεν αρκούσε για να αποτραπούν οι αρνητικές επιπτώσεις στο νησί. Έτσι, το Νομοθετικό Συμβούλιο στην Κύπρο καταργήθηκε και ξεκίνησε μια περίοδος αυταρχικής διακυβέρνησης από τους Βρετανούς. Όπως είχε επισημανθεί από τους Έλληνες πολιτικούς και διπλωμάτες, κυρίως από τον Βενιζέλο και τον Κακλαμάνο, η εξέγερση έμελλε να περιπλέξει περαιτέρω το ήδη περίπλοκο κυπριακό ζήτημα και να αποδυναμώσει τη θέση των Ελλήνων κατοίκων του νησιού και κατά συνέπεια τη θέση της ίδιας της Αθήνας. Για τα επόμενα χρόνια, λίγες προοπτικές υπήρχαν για τη βελτίωση της κατάστασης, η οποία, στην πραγματικότητα, παρέμεινε αμετάβλητη μέχρι την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.³⁷

2.3 Η κριτική που ασκήθηκε στην ελληνική κυβέρνηση

Η διπλωματική στάση του Ελευθερίου Βενιζέλου και της ελληνικής κυβέρνησης αντιμετωπίστηκε με διαφορετικό τρόπο από τη βρετανική, την ελληνική και την κυπριακή πλευρά. Αρχικά, όσον αφορά στη Βρετανία, η στάση του Έλληνα

---

³⁵ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 64.

³⁶ Klapsis, (2012), ό.π., σ. 136.

³⁷ Klapsis, (2013), ό.π., σ. 774.

πρωθυπουργού θεωρήθηκε άπογη και επικροτήθηκε.³⁸ Ίσως το μοναδικό σημείο που προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των Βρετανών ήταν το γεγονός ότι δεν ανακλήθηκε νωρίτερα ο Έλληνας πρόξενος Αλέξης Κύρου, ο οποίος θεωρήθηκε υπαίτιος από τους Βρετανούς για την εξέγερση του Οκτωβρίου.³⁹ Από την πλευρά της ελληνικής και της κυπριακής βιβλιογραφίας, οι απόψεις σχετικά με την πολιτική που ακολούθησε ο Βενιζέλος δίστανται, καθώς φαίνεται ότι έγινε αντιληπτό από κάποιους το μακροπρόθεσμο διπλωματικό και πολιτικό σχέδιο του Βενιζέλου, ενώ κάποιοι άλλοι, με διαφορετικές πολιτικές και ιδεολογικές θέσεις, επέκριναν τη στάση του Βενιζέλου.

Γενικότερα, η ελληνική πλευρά δικαιώνει τη στάση του Έλληνα πρωθυπουργού, καθώς γίνεται αντιληπτή η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης να ασκήσει πίεση στη διεθνή διπλωματική σκηνή, ιδιαίτερα σε μία περίοδο που το ελληνικό κράτος ήταν αποδυναμωμένο και άμεσα εξαρτώμενο από την υποστήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων. Παράλληλα, είναι γεγονός ότι η δημιουργία συγκρούσεων με τη Βρετανία τη δεδομένη στιγμή δεν θα ευνοούσε την ενωτική πολιτική και την επίτευξη των εθνικών διεκδικήσεων, κάτι που ο ίδιος ο Βενιζέλος το γνώριζε και το δήλωνε με κάθε ευκαιρία.⁴⁰ Επιπρόσθετα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο Βενιζέλος, αναφορικά με το θέμα της Κύπρου, διατήρησε από την αρχή μια σταθερή και καθορισμένη στάση, η οποία, ωστόσο, με την πορεία των γεγονότων, δεν υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής, κυρίως από τον κυπριακό λαό και στο εσωτερικό από τους πολιτικούς του αντιπάλους.⁴¹

Από την κυπριακή πλευρά, η κριτική που ασκήθηκε στον Έλληνα πρωθυπουργό υπήρξε περισσότερο έντονη και δριμεία. Κάποιοι από τους πρωτεργάτες της εξέγερσης, όπως ο Σάββας Λοϊζίδης, ο Νικόλαος Κλ. Λανίτης και ο Αλ. Κύρου, θεώρησαν ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος, προκειμένου να εξυπηρετήσει πολιτικές σκοπιμότητες, καταδίκασε την εξέγερση και συνέβαλε στη διάλυσή της. Ο Κύρου από την πλευρά του θεωρούσε ότι το κίνημα του Οκτωβρίου ήταν μία ενέργεια, η οποία βρισκόταν σε σύμπνοια με τη θεωρία των διαδοχικών κατακτήσεων και η οποία δεν υποστηρίχθηκε κατάλληλα από την ελληνική πλευρά. Εξάλλου, ο Κύρου δήλωσε την απογοήτευσή του για την αποδοκιμασία της εξέγερσης από τον Βενιζέλο θεωρώντας

---

³⁸ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 89.

³⁹ Χατζηβασιλείου Ε. (2008). Μνήμες του '31: παρατηρήσεις για τη ρήξη μεταξύ του ενωτικού κινήματος και του βενιζελισμού, σ. 181.

⁴⁰ Χατζηβασιλείου, σ. 189.

⁴¹ Μαρκέτος, ό.π., σ. 248.

ότι τα Οκτωβριανά δεν θα αποτελούσαν εμπόδιο για μελλοντικές διεκδικήσεις και αξιώσεις από την πλευρά του κυπριακού λαού.⁴²

Γενικότερα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Οκτωβρίου του 1931, υπήρξε διάσταση μεταξύ του ιδεολογικού κινήματος της ενωτικής πολιτικής και της ρεαλιστικής διαχείρισης της κατάστασης. Από τη μία, οι ιδεολόγοι επαναστάτες και οι υποστηρικτές τους θεωρούσαν ότι κινήσεις λαϊκής συμπαράστασης και υποστήριξης θα αναδείκνυαν ένα ζήτημα ιδιαίτερα σημαντικό και θα πίεζαν τη Βρετανία να δώσει μια οριστική λύση. Από την άλλη, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι συνεργάτες του, σταθμίζοντας τις συγκυρίες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε το ελληνικό κράτος, θεωρούσαν ότι η ευθεία αντιπαράθεση και η διπλωματική ρήξη με τη Βρετανία δεν θα είχαν θετικά αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, παρόλο που ο ελληνικός λαός και ο ελληνικός Τύπος υποστήριξαν σε μεγάλο βαθμό την εξέγερση στην Κύπρο, η ελληνική κυβέρνηση προτίμησε, μετά τις έντονες επικρίσεις, τη διατήρηση στάσης ουδετερότητας χωρίς να μπορεί να υποστηρίξει ούτε παρασκηνιακά τον κυπριακό αγώνα.⁴³

---

⁴² Κύρου Α. (1984). *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, σ. 332.

⁴³ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 94.

Κεφάλαιο 3ο: Η αντιμετώπιση της Βρετανικής Κυβέρνησης

3.1 Η βρετανική πολιτική απέναντι στα Οκτωβριανά

Οι μήνες που ακολούθησαν την εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931 χαρακτηρίστηκαν από δρακόντεια μέτρα καταπίεσης που εφαρμόστηκαν στον κυπριακό λαό. Στις 28 Οκτωβρίου 1931 η λειτουργία του Νομοθετικού Συμβουλίου του νησιού ανεστάλη και ο Κυβερνήτης έλαβε απόλυτες εξουσίες. Η βρετανική κυβέρνηση ήθελε να δικαιολογήσει περαιτέρω περιορισμούς στα πολιτικά δικαιώματα που είχαν δοθεί κατά τη δημιουργία του φιλελεύθερου κλίματος της δεκαετίας του 1920. Οι ταραχές του Οκτωβρίου είχαν δώσει ακριβώς τη δικαιολογία για την κατασταλτική δράση που επιζητούσε το Υπουργείο Αποικιών της Βρετανίας.⁴⁴

Μετά την εξέγερση, οι βρετανικές αρχές καθιέρωσαν μια σειρά κατασταλτικών και ανελεύθερων μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της διάλυσης των πολιτικών κομμάτων, της απαγόρευσης της κυκλοφορίας και της λογοκρισίας ελληνικών εφημερίδων και περιοδικών. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε ήδη, επιφανείς κληρικοί, βουλευτές, οι αρχηγοί του Κομμουνιστικού Κόμματος και πολιτικοί ηγέτες εξορίστηκαν. Συγκεκριμένα, ο κατάλογος των εξοριστών ηγετών περιλάμβανε εκτός από κληρικούς, συντηρητικούς και κομμουνιστές ηγέτες, γεγονός που φανερώνει ότι το ιδανικό της Ένωσης με την Ελλάδα είχε έναν ευρύτερο χαρακτήρα, υπεράνω πολιτικών ιδεολογιών. Το εκπαιδευτικό σύστημα γινόταν, επίσης, όλο και πιο συγκεντρωτικό, υπό τον απόλυτο έλεγχο του Κυβερνήτη και ο λόγος των κοινοτήτων (Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων) για την παιδεία του τόπου τους περιορίστηκε δραστικά.⁴⁵

Η περίοδος μετά την εξέγερση του 1931 έγινε γνωστή από τους Κύπριους ως Παλμεροκρατία (από το όνομα του Κυβερνήτη κατά το 1933-1939) και αποτέλεσε την σκληρότερη περίοδο πολιτικής καταστολής στη σύγχρονη εποχή του νησιού. Μέρος των μέτρων που επηρέασαν την εκπαίδευση περιλάμβανε (α) άμεσο έλεγχο όλων των δημοτικών σχολείων από τις αποικιακές αρχές (β) περιορισμούς στη διοίκηση και λειτουργία των ελληνικών σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και (γ) έλεγχο του εκπαιδευτικού περιεχομένου (αναλυτικά προγράμματα, σχολικά εγχειρίδια, διορισμός

⁴⁴ Georghallides, G. S., 1985, ό.π., σ. 413.

⁴⁵ Loizides P. G. (1999). *Intellectuals and Nationalism in Cyprus: A Study of the Role of Intellectuals in the 1931 Uprising*. Master's Theses, σ. 68.

εκπαιδευτικών). Η βρετανική πολιτική για την εκπαίδευση δημιούργησε ασφυκτικό κλίμα συγκεντρωτισμού και αποικιακού ελέγχου, με αποτέλεσμα δάσκαλοι, κληρικοί και άλλοι διανοούμενοι να αντιδράσουν, θεωρώντας ότι όλες αυτές οι ενέργειες αποτελούσαν μια προσπάθεια αφελληνισμού της Κύπρου.⁴⁶ Όμως, κατά την περίοδο της «Παλμεροκρατίας» ελάχιστοι ήταν αυτοί που μπορούσαν ή τολμούσαν να αρθρώσουν δημόσια αντιπολιτευτικό λόγο.

Σε επιστολή προς τον εκδότη της εφημερίδας New York Times στις 5 Μαΐου 1952, ο Διευθυντής του Παγκύπριου Γυμνασίου Δρ. Κ. Σπυριδάκης διαμαρτυρήθηκε για την αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική που ίσχυε μέχρι τότε και τελείωνε ως εξής: «Με λύπη λέω ότι η όλη εκπαιδευτική πολιτική της Κυπριακής Κυβέρνησης τείνει να απομακρυνθεί από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που εφαρμόζεται στην Ελλάδα σε μια προσπάθεια να υπονομεύσει τα ελληνικά ιδανικά στο μυαλό της νέας γενιάς».⁴⁷ Ο Σπυριδάκης, ο οποίος υπηρέτησε ως φιλόλογος καθηγητής στη Λευκωσία από το 1923 έως το 1960, ήταν διευθυντής του Παγκύπριου Γυμνασίου, του μεγαλύτερου σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από το 1936 και έζησε τις συνέπειες της εξέγερσης. Αναφέρει, επίσης, ότι έκανε προσπάθειες να διασώσει την εθνική παιδεία, προσπαθώντας να μη συγκρουστεί με τις αρχές και τη βρετανική αποικιακή κυβέρνηση.

Η λογοκρισία του Τύπου επιβλήθηκε από τον επαρχιακό διοικητή της Λευκωσίας, H. Davis, ο οποίος σε έκθεση που εξέδωσε το 1931, ανέφερε ότι ακόμη και οι σοβαρές εφημερίδες είχαν την τάση να δοξάζουν τους πρωταγωνιστές των ταραχών με τη δικαιολογία ότι τα γεγονότα, όσο «αξιοθρήνητα» κι αν ήταν, δημοσιοποίησαν το ζήτημα της Κύπρου στο ευρύτερο κοινό στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες. Στην έκθεσή του, ο Davis αντιπαραβάλλει τον ταραχοποιητικό ρόλο των Ελλήνων δημοσιογράφων με αυτή των τουρκοκύπριων ομολόγων τους, οι οποίοι ακολουθώντας τις διαταγές αποδείχτηκαν πιο νομοταγείς. Τα σχόλια του Ντέιβις αντικατοπτρίζουν τη βρετανική διαιρετική πολιτική που αποτελεί και μία από τις βασικότερες αιτίες για την εθνική σύγκρουση μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων κατά τα μετέπειτα χρόνια⁴⁸.

---

⁴⁶ Loizides P. G., 1999, ό.π., σ. 69.

⁴⁷ Σπυριδάκης, Κ. (1974). *Μελέται, διαλέξεις, άρθρα*. Λευκωσία: Ζαβαλλής, σ. 485.

⁴⁸ Loizides P. G., 1999, σ. 70.

Αναλυτικότερα, ένας σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην προθυμία του Υπουργείου Αποικιών να διαδώσει και να υπερασπιστεί σκληρές πολιτικές στην Κύπρο προήλθε από τη βρετανική αποφασιστικότητα να λάβει μέτρα για την επιβράδυνση της απώλειας περιοχών της επιρροής της μετά την εμφάνιση απειλητικών ολοκληρωτικών καθεστώτων. Η επιδείνωση του διεθνούς πολιτικού κλίματος κατά τη δεκαετία του 1930 έμελλε να κάνει τους αποικιακούς κυβερνώντες των Κυπρίων περισσότερο αποφασισμένους να κυβερνήσουν αυταρχικά. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, ο Κυβερνήτης Storrs εξουσιάζει με σκοπό να εξουδετερώσει τις φιλελεύθερες πολιτικές που προωθούσαν την Ένωση. Για αυτόν τον σκοπό, οι πολιτικοί και η Ορθόδοξη Εκκλησία έπρεπε να φιμωθούν και η εκπαίδευση έπρεπε να τεθεί υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης. Η απέλαση των δέκα εξορίστων ήταν μόνο μια πρώτη κίνηση. Επίσης, απαγορεύτηκαν τα πολιτικά κόμματα, οι συναντήσεις και τέθηκε λογοκρισία στον Τύπο. Απαγορεύτηκε η ύψωση της ελληνικής σημαίας, ακόμη και για να χτυπήσουν οι καμπάνες των εκκλησιών χρειαζόταν ειδική άδεια. Ακόμη, στους τοίχους των σχολείων τα πορτρέτα των ηρώων της ελληνικής επανάστασης αντικαταστάθηκαν από πορτρέτα του Βασιλιά Γεωργίου και της Βασίλισσας Μαίρης, ενώ υποχρεωτικά οι Κύπριοι μαθητές και μαθήτριες έψαλλαν τον αγγλικό εθνικό ύμνο.⁴⁹

Στους πρώτους μήνες μετά τον Οκτώβριο του 1931, η βρετανική πλευρά επέμενε στον προσωρινό χαρακτήρα των νέων αυταρχικών μέτρων τονίζοντας την ανάγκη να γίνει εξεταστική επιτροπή για τη διερεύνηση των αιτίων της εξέγερσης, καθώς και για τη νέα μορφή καθεστώτος που θα έπρεπε να ακολουθηθεί. Η διακυβέρνηση του Storrs θεωρήθηκε από τους Βρετανούς αδύναμη και για αυτόν τον λόγο, ένα μερίδιο ευθύνης επιμερίσθηκε στον ίδιο, γεγονός που οδήγησε γρήγορα στην αντικατάστασή του. Ωστόσο, ο Philip Cunliffe-Lister, ο Υπουργός Αποικιών, τόνισε την ανάγκη αποκατάστασης του νόμου και της τάξης ως βασική προτεραιότητα για την επιστροφή στην κανονικότητα. Τελικά, τον Ιούνιο του 1932, ο Storrs έφυγε από την Κύπρο, καθώς το Υπουργείο Αποικιών επιθυμούσε να περάσει μια πιο σκληρή γραμμή, με την οποία δε φαίνεται να συμφωνούσε ο μέχρι τότε Κυβερνήτης.⁵⁰

Ο Stubbs ήταν ο επόμενος Κυβερνήτης που επιλέχθηκε για την Κύπρο, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντά του τον Δεκέμβριο του 1932 και παρέμεινε σε αυτή τη θέση μέχρι τον Δεκέμβριο του 1933. Κατά την περίοδο της θητείας του, η αυταρχική

⁴⁹ Σέρβας, Π. (1985). *Κυπριακό: Ευθύνες*, σ. 95.

⁵⁰ Markides & Georghallides, ό.π., σ. 65.

διακυβέρνηση παγιώθηκε, ενώ η επίθεση στο συνδικαλιστικό κίνημα εντάθηκε. Το 1933, η επικοινωνία μεταξύ Βρετανών και κυπριακού λαού είχε επιδεινωθεί περαιτέρω, ωστόσο, οι συνεχείς αποδοκιμασίες της ελληνοκυπριακής πολιτικής τάξης, που αποτελούνταν από επαγγελματίες, δημοσιογράφους, δασκάλους και ορθόδοξους κληρικούς δεν προκάλεσαν καμία άμεση ανησυχία στον Stubbs.⁵¹

Στην αρχή, η διοίκηση του Stubbs χαρακτηριζόταν από κατασταλτικούς νόμους έκτακτης ανάγκης που μετριάζονταν από την προσδοκία ουσιαστικών βελτιώσεων. Σύντομα, στις αρχές του 1933, έγινε άρση της λογοκρισίας και η «Ελευθερία», η εθνικιστική εφημερίδα που είχε καταδικάσει ανελέητα το νομοθετικό συμβούλιο και τα μέλη του, πριν από την εξέγερση του Οκτώβρη για τη μη επίτευξη της ένωσης, δημοσίευσε μια σειρά άρθρων που δεν υποστήριζαν ούτε την Ένωση ούτε τη συνεργασία, αλλά την αυτοδιοίκηση της Κύπρου στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας. Αυτή ήταν, στην πραγματικότητα, η πολιτική που υποστήριζε ο Βενιζέλος, του οποίου η έντονη καταδίκη των ταραχών του Οκτωβρίου 1931 δεν επέτρεψε καμία ασάφεια ως προς τη θέση της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με την Ένωση.⁵²

Τον Νοέμβριο του 1933, ο Κυβερνήτης Stubbs αναχώρησε από την Κύπρο και τη θέση κατέλαβε ο Richmond Palmer, ένας άνδρας αυταρχικός και αυστηρός, ο οποίος κλήθηκε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του νησιού. Η περίοδος μεταξύ του 1933 και της έναρξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ονομάστηκε Παλμεροκρατία, ένας υποτιμητικός όρος που επινοήθηκε από τους Κύπριους για να δηλωθεί έτσι η πιο αυταρχική περίοδος στο νησί και κατέστη συνώνυμο της δικτατορίας.⁵³

Μέσω του Palmer, οι Βρετανοί έκαναν συνεχείς προσπάθειες να αυξήσουν τον κυβερνητικό έλεγχο σε όλους τους τομείς. Για πρώτη φορά στην ιστορία της αγγλικής αποικιοκρατίας, οι Βρετανοί έκαναν τόσο εκτεταμένες παρεμβάσεις στην εκπαίδευση με νόμο του 1935 προκειμένου να υποβαθμίσουν τη διάδοση της ενωτικής ιδεολογίας. Στο πλαίσιο αυτού του νόμου, η ύλη, η διοίκηση, οι διδάσκοντες και γενικότερα όλη η λειτουργία των σχολείων πέρασαν στον έλεγχο της αποικιακής κυβέρνησης, διαφορετικά θα κοβόταν η οικονομική επιχορήγηση που ήταν αναγκαία για τη λειτουργία των εκπαιδευτηρίων. Η αποικιακή κυβέρνηση παρενέβη με ανάλογες νομοθετικές ρυθμίσεις και στα επαγγελματικά δικαιώματα των δικηγόρων και των

---

⁵¹ Markides & Georghallides, ό.π., σ. 66.

⁵² Rappas, ό.π., σ. 364.

⁵³ Georghallides, G. S. (1981 - 1982). *Servitude Preferred. Epetirida* 11, σ. 278.

γιατρών της Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα, προβλεπόταν ότι τη δικηγορία ή την ιατρική στην Κύπρο μπορούσαν να την εξασκήσουν μόνο όσοι είχαν φοιτήσει σε βρετανικό πανεπιστήμιο. Με αυτόν τον τρόπο, οι νέοι επιστήμονες του νησιού απομακρύνονταν από την Αθήνα και αναγκάζονταν να φοιτήσουν στην Αγγλία αποκτώντας έτσι τη βρετανική κουλτούρα.⁵⁴

Γενικότερα, η πολιτική που ακολουθείται από την αποικιακή κυβέρνηση είναι ανθελληνική (και αντίστοιχα αντιτουρκική) και στοχεύει στην αποδόμηση της εθνικής ταυτότητας των κατοίκων του νησιού προωθώντας τη δημιουργία πιστών και άβουλων υπηκόων της Βρετανικής αυτοκρατορίας. Πολιτικά, κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Palmer, δεν υπήρχε αντιπροσώπευση της κοινής γνώμης, καθώς τα μέλη του Εκτελεστικού και Συμβουλευτικού Συμβουλίου διορίζονταν απευθείας από τον Κυβερνήτη με σκοπό να μην φέρουν αντιρρήσεις στις αποφάσεις του. Ο τρόπος διακυβέρνησης του Palmer χαρακτηρίζεται, λοιπόν, από αυταρχικότητα με σκοπό να αντιμετωπιστεί η ενωτική ιδεολογία των Ελληνοκυπρίων.⁵⁵

3.2 Οι σχέσεις Ελλάδας και Βρετανίας

Μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου, η Βρετανία και κατ' επέκταση το αποικιακό καθεστώς της Κύπρου επιθυμούσε την πλήρη αποκοπή κάθε δεσμού του νησιού με την Ελλάδα. Επρόκειτο για ένα φιλόδοξο σχέδιο από βρετανικής πλευράς, το οποίο στην πράξη ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί, καθώς θα έπρεπε η Κύπρος να ανασυγκροτηθεί σε πολιτικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό επίπεδο. Αυτή η στάση της Βρετανίας οφειλόταν στην άποψη ότι η εξέγερση υποκινήθηκε και ενθαρρύνθηκε από την ελληνική κυβέρνηση.⁵⁶

Ωστόσο, για τη Βρετανία, η διατήρηση καλών φιλικών σχέσεων με την Ελλάδα ήταν απαραίτητη και για αυτόν τον λόγο, σε πολλές περιπτώσεις η βρετανική κυβέρνηση του Λονδίνου ήρθε σε αντίθεση με τις ενέργειες του Storrs και κατόπιν του Palmer στην Κύπρο. Η στάση του Palmer ήταν υπερβολική και ιδιαίτερα καχύποπτη ως προς την ελληνική κυβέρνηση, σε σημείο που τον ωθούσε στη λήψη ακραίων μέτρων. Πάντως, σε κάθε περίπτωση, το Λονδίνο δέχτηκε τους ισχυρισμούς και την αποδοκιμασία της Αθήνας σχετικά με την εξέγερση του 1931 και δεν επιθυμούσε την

---

⁵⁴ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 107.

⁵⁵ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 117.

⁵⁶ Tillyrides A. (1982). Cyprus 1931-1947. The Outcome of the Uprising and the Long Vacancy of the Archbishopal Throne, *Εκκλησία και Θεολογία*, 3, σσ. 531-532.

τιμωρία ή τον αποκλεισμό της. Εξάλλου, κάτι τέτοιο εναντιωνόταν στα συμφέροντα της Βρετανίας στην ανατολική Μεσόγειο.⁵⁷

Βέβαια, στο πλαίσιο της διατήρησης των πολιτικών ισορροπιών, οι Βρετανοί έπρεπε να υιοθετήσουν μια συμφέρουσα πολιτική για τους ίδιους, χωρίς, ωστόσο, να θίγεται η Αθήνα και η Λευκωσία. Παράλληλα, με την ανάληψη καθηκόντων του Palmer στην Κύπρο, αναλαμβάνει καθήκοντα πρεσβευτή στην Αθήνα ο Sydney Waterlow. Ο Waterlow διαπίστωσε ότι ο ελληνικός Τύπος και η κοινή γνώμη ευαισθητοποιούνταν στα θέματα της Κύπρου και για αυτόν τον λόγο ζήτησε να ενημερώνεται άμεσα για τα γεγονότα στο νησί. Η ελληνική κυβέρνηση συνεργάστηκε με τον Waterlow ως προς το θέμα της διαχείρισης της εχθρικότητας του ελληνικού Τύπου, αλλά αυτό δεν ήταν αρκετό για να κερδίσει την απόλυτη εμπιστοσύνη των Βρετανών. Σε κάθε περίπτωση, η ελληνική κυβέρνηση επεσήμαινε την αδυναμία της να ασκήσει λογοκρισία στη ελληνικά μέσα ενημέρωσης, αν και ο Waterlow επέμενε στη λήψη μέτρων που θα υποβάθμιζαν τη δράση τους.⁵⁸

Η βασική στάση που διατήρησε ο Waterlow στο θέμα αυτό ήταν ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν κρατούσε μια ενιαία αντιμετώπιση, καθώς από τη μία υποστήριζε τις βρετανικές κινήσεις με την ελπίδα να επιτραπεί η αυτοκυβέρνηση του νησιού και από την άλλη δε λάμβανε δραστικά μέτρα για τον περιορισμό των αναταραχών που προκαλούσαν τα προκλητικά δημοσιεύματα του ελληνικού Τύπου. Σε αυτό το πλαίσιο, η εισήγηση του Palmer ήταν ότι η αποικιακή κυβέρνηση της Κύπρου θα έπρεπε να λάβει σκληρότερα μέτρα, διαφορετικά θα αναβίωνε το ενωτικό κίνημα στο νησί.⁵⁹

Στη εισήγηση του Palmer η βρετανική κυβέρνηση του Λονδίνου αρκέστηκε να απαντήσει ότι δεν ήταν υπεύθυνος χάραξης της διπλωματικής πορείας που θα ακολουθούσε η Βρετανία. Εξάλλου, η επίσημη διπλωματική οδός που ακολουθούσε το Λονδίνο ήταν να υποβαθμίζει και να υποτιμά την ύπαρξη κυπριακού ζητήματος. Ο λόγος αυτής της υποβάθμισης ήταν ότι δεν ήθελαν να ξεκινήσουν συζητήσεις για το θέμα της Κύπρου, οι οποίες ενδεχομένως να έφερναν και πάλι στην επιφάνεια το ενωτικό ζήτημα και να έδιναν λαβή για διεκδικήσεις και αξιώσεις από την πλευρά των Ελλήνων και των Ελληνοκυπρίων. Συνεπώς, συνέφερε περισσότερο η υποτίμηση του

---

⁵⁷ Markides & Georghallides, ό.π., σ. 68.

⁵⁸ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 216.

⁵⁹ Rappas, ό.π., σ. 367.

ζητήματος και η υιοθέτηση της στάσης του Waterlow, βάσει της οποίας γίνονταν συστάσεις στην ελληνική κυβέρνηση περί συμμόρφωσης του ελληνικού Τύπου.⁶⁰

Ωστόσο, στο νησί της Κύπρου, ο Κυβερνήτης Palmer είχε διαφορετική άποψη και θεωρούσε ότι πίσω από κάθε αλυτρωτική και ενωτική άποψη κρυβόταν η επίσημη Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, προτείνει στη βρετανική κυβέρνηση να μην ακολουθεί πλέον φιλελεύθερες πολιτικές, οι οποίες, άλλωστε, απέτυχαν, όπως φάνηκε από την εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931. Αντιθέτως, θεωρεί ότι η Βρετανία θα πρέπει να επιβληθεί στην ελληνική κυβέρνηση, ώστε να εκλείψουν οι αλυτρωτικές τάσεις από τη βρετανική αποικία. Αυτές οι απόψεις έγιναν αποδεκτές από το Υπουργείο Αποικιών της Βρετανίας, αλλά όχι και από το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών, γεγονός που αποδεικνύει ότι η διαχείριση του θέματος αποτελούσε ένα σύνθετο ζήτημα για το Λονδίνο.⁶¹

Γενικότερα, οι συνεχείς διαβουλεύσεις μεταξύ Κυβερνήτη, πρεσβευτή και βρετανικής κυβέρνησης κατέληγαν στην υιοθέτηση σκληρής και άκαμπτης στάσης απέναντι στις ελληνικές κυβερνήσεις καθ' όλη τη δεκαετία, μέχρι την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η καχυποψία της αποικιακής κυβέρνησης ήταν πάντοτε παρούσα και σε κάθε ευκαιρία ο ρόλος της Ελλάδας στα θέματα της Κύπρου υποβαθμιζόταν. Εξάλλου, το καθεστώς στην Κύπρο διατηρούσε σκληρή στάση και απέναντι στους Έλληνες πολιτικούς μη επιτρέποντας επισκέψεις και παρεμβάσεις. Ακόμη και η επίσκεψη του πρίγκιπα Ανδρέα, το 1937, υποβαθμίστηκε, καθώς ο Palmer επέτρεψε την απόβασή του στο νησί μόνο με συγκεκριμένους όρους.⁶²

---

⁶⁰ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 217.

⁶¹ Rappas, ό.π., σ. 368.

⁶² Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 219.

Κεφάλαιο 4ο: Η λαϊκή συμπαράσταση των Ελλήνων στον Κυπριακό Αγώνα

4.1 Η δράση των Κυπριακών Οργανώσεων στην Αθήνα

Οι κυπριακές οργανώσεις στην Αθήνα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο το ενωτικό ζήτημα έγινε αποδεκτό από τον ελληνικό λαό και την ελληνική πολιτική σκηνή. Αν και οι κυπριακές οργανώσεις ήταν ολιγάριθμες, είχαν διασυνδέσεις με τον πολιτικό και τον δημοσιογραφικό κόσμο της Αθήνας. Η μακροβιότερη και παλαιότερη κυπριακή οργάνωση στην Αθήνα ήταν ο σύλλογος «Ζήνων», ο οποίος συστάθηκε το 1890 και στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Κυπριακή Αδελφότητα. Επίσης, το 1898 ιδρύθηκε ο «Πατριωτικός Σύνδεσμος των Κυπρίων» από τον Γεώργιο Φραγκούδη, με σκοπό να συνδράμει στην επίλυση των εθνικών ζητημάτων που απασχολούσαν τον κυπριακό λαό και να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της. Η δράση του Φραγκούδη υπήρξε δυναμική, καθώς το 1901 οργάνωσε στο Ζάππειο την Α΄ Κυπριακή Έκθεση, προσπαθώντας να προβάλει τα εθνικά αιτήματα του κυπριακού λαού, αν και αυτή η προσπάθεια υποβαθμίστηκε από τη βρετανική πλευρά.⁶³

Μετά το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα, η δράση των κυπριακών οργανώσεων στην πρωτεύουσα της Ελλάδας εντείνεται και, ήδη στις αρχές του 1930, καταγράφονται τέσσερα σωματεία, η «Κυπριακή Αδελφότητα», η «Κυπριακή Φοιτητική Νεολαία», ο «Κυπριακός Όμιλος» και η «Κυπριακή Πολιτική Οργάνωση». Την προεδρία της «Κυπριακής Αδελφότητας» είχε ο Αχιλλέας Κύρου, αδελφός του προξένου Αλέξη Κύρου, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια των Οκτωβριανών. Ο Αχιλλέας Κύρου, εκτός των άλλων, διετέλεσε διευθυντής της εφημερίδας «Εστία» και μέσω αυτής ανέδειξε το εθνικό ζήτημα της Κύπρου και τον πόθο για την Ένωση με την Ελλάδα. Η στάση, αν και διακριτική, ήταν πολύτιμη, καθώς βοήθησε σε πολλές περιπτώσεις τους Κυπρίους που διέμεναν στην Αθήνα.⁶⁴

---

⁶³ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 293.

⁶⁴ Ζαννέτος, ό.π., σ. 949.

Εντονότερη δράση φαίνεται να είχε η «Κυπριακή Φοιτητική Νεολαία», η οποία ιδρύθηκε το 1930, με σκοπό να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των Κύπριων φοιτητών και να συμβάλλει στην προαγωγή του εθνικού ζητήματος της Κύπρου μέσα στα όρια της νομιμότητας. Πρόεδρος της «Κυπριακής Φοιτητικής Νεολαίας» ήταν ο Μάριος Τριτοφτίδης, με καταγωγή από τη Λεμεσό, ο οποίος σπούδαζε Ιατρική στην Αθήνα. Οι δράσεις και οι ενέργειες της Φοιτητικής Νεολαίας είχαν εθνοκεντρική προσέγγιση και για αυτόν τον λόγο βρισκόταν υπό την επιτήρηση της βρετανικής πρεσβείας. Οι πληροφορίες για την οργάνωση και τη στελέχωση του «Κυπριακού Ομίλου» και της «Κυπριακής Πολιτικής Οργάνωσης» είναι ελάχιστες και περιορίζονται στο έτος ίδρυσης, το οποίο είναι το 1931 και για τις δύο.⁶⁵

Όταν τον Οκτώβριο του 1931 ξέσπασε η επανάσταση στην Κύπρο, οι Κύπριοι, που διέμεναν στην Αθήνα, κινητοποιήθηκαν μαζικά προκειμένου να υποστηρίξουν «το μοιραίο αποτέλεσμα...της αγανακτήσεως ενός λαού», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην κοινή ανακοίνωση που εξέδωσαν τα κυπριακά σωματεία της πρωτεύουσας.⁶⁶ Η παρουσία των Κυπρίων έγινε αισθητή από την πρώτη στιγμή της εξέγερσης στην Κύπρο, οι οποίοι αψηφώντας τις σχετικές απαγορεύσεις της αστυνομίας, οργάνωσαν συγκέντρωση υποστήριξης στις 24 Οκτωβρίου. Μετά την παρέμβαση της αστυνομίας υπήρξαν συμπλοκές, τραυματισμοί και συλλήψεις. Γενικότερα, οι κινήσεις των κύπριων φοιτητών είχαν μπει στο στόχαστρο της βρετανικής πρεσβείας, καθώς υπήρχε η επιθυμία να σωπάσουν τα «ταραχοποιά» στοιχεία που δημιουργούσαν θόρυβο σχετικά με τα γεγονότα που λάμβαναν χώρα στην Κύπρο. Εξάλλου, στην καταδίκη των εξεγερθέντων Κυπρίων είχε προχωρήσει και η ελληνική κυβέρνηση με τις δηλώσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου.⁶⁷

Προς το τέλος του Οκτωβρίου, τα κυπριακά σωματεία των Αθηνών εκδίδουν μια εκτενή ανακοίνωση με σκοπό να απαντήσουν σε διάφορα βρετανικά δημοσιεύματα που καταδίκασαν τον κυπριακό αγώνα και τις ενέργειες των Κυπρίων. Αυτή η ανακοίνωση φάνηκε ότι βρήκε απήχηση και αποδοχή από τον ελληνικό Τύπο, καθώς η εφημερίδα «Εθνος» τη χαρακτήρισε ως μια ψύχραιμη απάντηση στις συκοφαντίες του

---

⁶⁵ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 263.

⁶⁶ Παπαδημήτρης Π. (1979-1980.), *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*, τόμ. 6, *Περίοδος 1931-46*, τόμ. Α', Λευκωσία., σ. 96-97.

⁶⁷ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 297.

βρετανικού Τύπου.⁶⁸ Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκαν και οι εκκλήσεις των κύπριων επιστημόνων στην Αθήνα, οι οποίοι απευθυνόμενοι στον ξένο Τύπο διαμαρτύρονται για την αδικία που βιώνει ο κυπριακός λαός και για την άρνηση να αναγνωριστεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών στην ταλαιπωρημένη νήσο.⁶⁹

Σημαντική στιγμή θεωρήθηκε η 1η Νοεμβρίου του 1931, καθώς στον ναό του Αμαρουσίου στην Αθήνα τελέστηκε μνημόσυνο προς τιμήν των πεσόντων κατά την εξέγερση του Οκτωβρίου. Ο λόγος που έγινε το μνημόσυνο στο Μαρούσι αντί στο κέντρο της Αθήνας ήταν η σχετική απαγόρευση της κυβέρνησης Βενιζέλου που επιθυμούσε να υποβαθμιστεί η εκδήλωση και να εξευμενίσει τις πιθανές βρετανικές αντιδράσεις. Στην τελετή παρέστησαν μέλη κυπριακών οργανώσεων της Αθήνας, κατέθεσαν στεφάνια και εκφωνήθηκαν ομιλίες. Ωστόσο, η παρουσία της αστυνομίας υπήρξε έντονη και στην προσπάθεια αποτροπής της συγκέντρωσης κόσμου έγιναν επεισόδια με τραυματισμούς και συλλήψεις. Ανάλογη τελετή έγινε στη Νέα Ιωνία, στις 8 Νοεμβρίου, με την παρουσία αντιπροσωπείας των κύπριων φοιτητών. Τέλος, σε εκδήλωση που έγινε στις 11 Νοεμβρίου για την επίδοση της «Εθνικής Βίβλου» της Κύπρου στον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη, συμμετείχαν και τα τέσσερα κυπριακά σωματεία της Αθήνας, καθώς και πολλοί επιφανείς κύπριοι επιστήμονες.⁷⁰

4.2 Η σύσταση της Κεντρικής Επιτροπής υπέρ της Κύπρου

Η Κεντρική Επιτροπή υπέρ της Κύπρου ήταν ένας οργανισμός που συστάθηκε στην Αθήνα μερικές ημέρες μετά την εξέγερση της Κύπρου με επικεφαλής τον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη, πρώην πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας και παλαιό στενό συνεργάτη του Ελευθερίου Βενιζέλου, και με σκοπό να ενημερωθεί η κοινή γνώμη σε παγκόσμιο επίπεδο για την κατάσταση που επικρατούσε στην Κύπρο και τις αξιώσεις του κυπριακού λαού για ελευθερία και ένωση με την Ελλάδα. Ιδρυτής της Επιτροπής φαίνεται να είναι ο Αχιλλέας Κύρου, ο οποίος, όπως προαναφέρθηκε, ήταν αδελφός του προξένου της Κύπρου και διευθυντής της αθηναϊκής εφημερίδας «Εστίας». Τα μέλη που συμμετείχαν στην Κεντρική Επιτροπή ήταν επιφανείς πολιτικοί, απόγονοι αγωνιστών του 1821 ή Μακεδονομάχοι ή παιδιά Μακεδονομάχων και άνθρωποι των

---

⁶⁸ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 271.

⁶⁹ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 271.

⁷⁰ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 272.

γραμματών και του πνευματικού κόσμου, όπως ο Φιλ. Δραγούμης, ο Ι. Θεοτόκης, ο Κ. Μαζαράκης – Αινιάν, ο Μ. Π. Μελάς, ο Ι. Μεταξάς, ο Αθ. Μιαούλης, ο Αντ. Μπενάκης, ο Π. Νιρβάνας, ο Κ. Παλαμάς, ο Ν. Ραγκαβής, ο Ι. Ράλλης και πολλοί άλλοι. Ο σκοπός της Κεντρικής Επιτροπής δημοσιεύτηκε με προκήρυξη στις 31 Οκτωβρίου του 1931 με την υπογραφή 45 μελών.

Ο Τύπος της εποχής παρουσίασε με ενθουσιώδη τρόπο τη σύσταση της Επιτροπής. Αναλυτικότερα, στην εφημερίδα «Εστία» δίνεται έμφαση στο πλήθος των επιφανών προσωπικοτήτων που πλαισιώνουν την προσπάθεια της Επιτροπής να συνασπίσει τον εθνικό αγώνα υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.⁷¹ Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η εφημερίδα «Πρωία», η οποία θεωρεί ότι η ίδρυση της Επιτροπής αποτελεί μια σημαντική ενέργεια που αποδεικνύει το ενδιαφέρον της Ελλάδας για την Κύπρο.⁷² Παράλληλα, η εφημερίδα «Εθνος» τόνιζε την ενίσχυση του κυπριακού αγώνα, μέσω της ανάδειξης των αξιώσεων του κυπριακού λαού που πρόβαλλε η Επιτροπή.⁷³

Η σύσταση της Κεντρικής Επιτροπής υπέρ των Κυπρίων δημιούργησε ένα κύμα συμπαράστασης και υποστήριξης σε όλες τις ελληνικές πόλεις. Η απήχηση της Επιτροπής θορύβησε τη βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα, η οποία ενημέρωσε το Λονδίνο. Η βρετανική πλευρά δεν είδε με θετική διάθεση τις ενέργειες της Επιτροπής, καθώς θεώρησε ότι ήταν υπεύθυνη για τη δημιουργία και άλλων οργανώσεων που υποστήριζαν την εξέγερση της Κύπρου και προωθούσαν την Ένωση με την Ελλάδα. Επίσης, από τους Βρετανούς σχολιάστηκε θετικά το γεγονός ότι στη σύσταση της Επιτροπής δε συμμετείχαν μέλη της ελληνικής κυβέρνησης, αν και θεωρήθηκε ότι ο σκοπός ήταν να προπαγανδίσουν θέσεις και απόψεις προκειμένου να διεγείρουν το φιλελληνικό πνεύμα της Ευρώπης και να πιάσουν την κοινή γνώμη προς την Ένωση.⁷⁴

Αν και οι ενέργειες της Κεντρικής Επιτροπής δεν ήταν ιδιαίτερα προκλητικές, ανακινούσαν το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων και των Κυπρίων που διέμεναν στην Ελλάδα. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις η συμπαράσταση του πλήθους στο ζήτημα της

---

⁷¹ *Εστία*, 31 Οκτωβρίου 1931.

⁷² *Πρωία*, 31 Οκτωβρίου 1931.

⁷³ *Εθνος*, 31 Οκτωβρίου 1931.

⁷⁴ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 319.

Κύπρου έδειχνε την αλληλεγγύη και την πεποίθηση ότι για τον ελληνικό λαό η μόνη αποδεκτή λύση ήταν η Ένωση. Σε αυτό το πλαίσιο, η ελληνική κυβέρνηση υπό την πρωθυπουργία του Ελευθερίου Βενιζέλου έσπευσε να κάνει συστάσεις στην Επιτροπή προς αποφυγή πρόκλησης αντιδράσεων και προς τον περιορισμό της δράσης της σχετικά με την ενημέρωση της κοινής γνώμης σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο. Η στάση που θέλησε να προωθήσει ο Βενιζέλος ήταν ότι η προκλητική συμπεριφορά των μελών της Επιτροπής θα μπορούσε να επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα, ενώ η αξίωσή του ήταν να λυθεί το θέμα διπλωματικά. Πιο συγκεκριμένα, επιδίωξη του πρωθυπουργού της Ελλάδας ήταν να επιτευχθεί η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με αντάλλαγμα να διατηρήσουν οι Βρετανοί κάποιες στρατιωτικές βάσεις στο νησί.⁷⁵

Στο ζήτημα της Κύπρου φαίνεται ότι η Κεντρική Επιτροπή ανέλαβε ηγετικό ρόλο, καθώς απέτρεψε την παράλληλη δράση άλλων οργανώσεων στην Αθήνα. Σύντομα και οι ήδη υπάρχουσες οργανώσεις της ελληνικής πρωτεύουσας αναγνώρισαν τον ηγετικό της ρόλο και έθεσαν τις δυνάμεις τους στη διάθεσή της. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό ότι οργανώσεις άλλων χωρών που είχαν ιδρυθεί για την υπεράσπιση του κυπριακού αγώνα επικοινωνήσαν με την Κεντρική Επιτροπή προκειμένου να εναρμονίσουν τις δράσεις τους. Σε αυτό το πλαίσιο, προέκυψε συνεργασία μεταξύ της Κεντρικής Επιτροπής και της Πατριωτικής Επιτροπής των εν Αιγύπτω Κυπρίων με σκοπό την υποστήριξη του αγώνα των Ελληνοκυπρίων. Αν και ο σκοπός της Κεντρικής Επιτροπής ήταν κυρίως η ηθική συμπαράσταση των Κυπρίων και η διαφώτιση της παγκόσμιας κοινής γνώμης σχετικά με το θέμα της Κύπρου, συνεργάστηκε με την αιγυπτιακή οργάνωση για τη διενέργεια εράνων και αποστολή χρημάτων, καθώς και για τη συλλογή πληροφοριών που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τον κυπριακό αγώνα.⁷⁶

Συνεργασία της Κεντρικής Επιτροπής υπήρξε, επίσης, και με την Επιτροπή Κυπριακού Αγώνος που ιδρύθηκε στο Παρίσι από Έλληνες της γαλλικής πρωτεύουσας και Φιλέλληνες με πρόεδρο τον Γ. Φωκά. Στόχος της συνεργασίας ήταν να ενημερωθεί η γαλλική κοινή γνώμη για το κυπριακό ζήτημα, αν και κάτι τέτοιο ήταν αρκετά δύσκολο, καθώς ο γαλλικός Τύπος είχε δεχτεί υποδείξεις από τη γαλλική κυβέρνηση,

---

⁷⁵ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 322.

⁷⁶ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 325.

ώστε να υποβαθμίσει το θέμα.⁷⁷ Παράλληλα, η Κεντρική Επιτροπή έλαβε υποστήριξη και από τις Ηνωμένες Πολιτείες, και συγκεκριμένα, από την Εθνική Επιτροπή Κυπρίων Αμερικής, η οποία συστάθηκε μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου για να υποστηρίξει τον αγώνα του κυπριακού λαού. Εν συνεχεία, ακολούθησε η ίδρυση της Κυπριακής Εθνικής Ομοσπονδίας Αμερικής, η οποία κατάφερε σε σύντομο χρονικό διάστημα να προκαλέσει το ενδιαφέρον του αμερικανικού Τύπου και να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη για το ζήτημα της Κύπρου.⁷⁸

---

⁷⁷ Δασκαλάκης Απ. Β. (1951). *Η “Επιτροπή Κυπριακού Αγώνος” και οι εξόριστοι Ιεράρχαι εις Παρισίους*, *Ελληνική Κύπρος*, 30, σ. 221.

⁷⁸ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 328.

Κεφάλαιο 5ο: Ο αντίκτυπος των Οκτωβριανών στον ελληνικό Τύπο

Η εξέγερση του κυπριακού λαού, όπως φάνηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την ελληνική πολιτική, αλλά και την κοινή γνώμη. Σε αυτό το πλαίσιο, το ενδιαφέρον του ελληνικού Τύπου ήταν μεγάλο και συνέβαλε στην ενημέρωση του ελληνικού λαού για τα κυπριακά ζητήματα, καθώς και στη διαμόρφωση υποστηρικτικού κλίματος της λαϊκής γνώμης. Είναι γεγονός ότι ο Τύπος της εποχής ασχολήθηκε με το θέμα, διότι αποτέλεσε αντικείμενο πολιτικών αντιπαραθέσεων στην ελληνική πολιτική σκηνή, ενώ υπήρχε έντονο ενδιαφέρον για τις δράσεις της αποικιακής βρετανικής κυβέρνησης στο νησί της Κύπρου. Οι μεγαλύτερες σε κυκλοφορία εφημερίδες της Αθήνας, το «Ελεύθερον Βήμα», η «Καθημερινή», η «Εστία» και η «Πρωία», κατέγραφαν τις εξελίξεις και παρακολουθούσαν στενά τα πολιτικά και διπλωματικά γεγονότα που πλαισίωναν τις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης, των Κυπρίων και των Βρετανών. Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, στο παρόν κεφάλαιο θα καταγραφεί και θα παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο ο ελληνικός Τύπος κάλυψε τα γεγονότα του Οκτωβρίου του 1931 στην Κύπρο, καθώς και την περίοδο από το τέλος της εξέγερσης μέχρι και το 1936.

5.1 Η εξέγερση του 1931

Για να γίνει κατανοητή η στάση των ελληνικών εφημερίδων απέναντι στην κυπριακή εξέγερση του 1931, θα πρέπει να γίνει σαφές το πολιτικό πλαίσιο που είχε διαμορφωθεί στην Ελλάδα. Αρχικά, να σημειωθεί ότι το 1931 ο ελληνικός Τύπος είχε ξεσηκωθεί εναντίον του τότε πρωθυπουργού, του Ελευθερίου Βενιζέλου, λόγω της ψήφισης του Νόμου 5060 «Περί Τύπου», σύμφωνα με τον οποίο εισήχθησαν αυστηρές διατάξεις για τη λειτουργία του Τύπου, με την επίκληση της ενίσχυσης της αξιοπιστίας του. Ωστόσο, οι νέες μεταρρυθμίσεις θεωρήθηκαν από τους δημοσιογράφους της εποχής, και κυρίως τους αντιπολιτευόμενους δημοσιογραφικούς κύκλους, μια προσπάθεια του Βενιζέλου να καταπνίξει την ελευθεροτυπία και να κατευθύνει τη

δημοσιογραφία. Οπότε, γίνεται αντιληπτό ότι η κυπριακή εξέγερση συντελείται σε μια δύσκολη περίοδο για τις σχέσεις μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και Τύπου.⁷⁹

Επίσης, μια άλλη ιστορική συγκυρία, η οποία επηρεάζει τις σχέσεις ελληνικής κυβέρνησης και Τύπου είναι οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, οι οποίες είχαν αρχίσει να δημιουργούν τριγμούς και κλίμα αβεβαιότητας και στην ελληνική οικονομία. Αν και για το τελευταίο γεγονός, η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε την ευθύνη, παρά μόνο προσπαθούσε να διαχειριστεί την κατάσταση με τις λιγότερες δυνατές συνέπειες, οι αντιπολιτευτικοί δημοσιογραφικοί κύκλοι αξιοποίησαν την ευκαιρία προκειμένου να ασκήσουν δριμυία επίθεση προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Έτσι, λοιπόν, στα προαναφερθέντα προστίθεται και η διαχείριση του ενωτικού ζητήματος της Κύπρου, ώστε να πληγεί η δημόσια εικόνα του πρωθυπουργού από τους αντιβενιζελικούς. Από την άλλη, βέβαια, και ο φιλοβενιζελικός Τύπος αναδεικνύει το ζήτημα της Κύπρου με σκοπό να υποβαθμίσει τη σημασία της κυπριακής κρίσης και να τονίσει ότι ο Βενιζέλος δρούσε υπό το πρίσμα της επίτευξης των εθνικών επιδιώξεων και διεκδικήσεων.⁸⁰

Εστιάζοντας, λοιπόν, στο περιεχόμενο των άρθρων των εφημερίδων της εποχής η εξέγερση του Οκτωβρίου συνοδεύεται από ενθουσιώδη μηνύματα και άρθρα συμπαράστασης και υποστήριξης. Συγκεκριμένα, στην «Καθημερινή» επισημαίνεται ότι

«Δεν έμεινε Δήμος, Οργάνωσις ή Σύλλογος, ο οποίος να μην εξεδήλωσε την θερμήν συμπάθειάν του προς τον αγώνα των υποδούλων Κυπρίων».⁸¹

Στο ίδιο πλαίσιο και σε άρθρο που δημοσιεύτηκε στην αθηναϊκή εφημερίδα «Εστία» αναφέρονται τα εξής:

«Αι εκδηλώσεις της αλληλεγγύης των ελευθέρων Ελλήνων προς τους αγωνιζομένους υπέρ της ελευθερίας των Κυπρίων λαμβάνουν την μορφήν πραγματικού πανελληνίου δημοψηφίσματος. Από όλα τα μέρη

⁷⁹ Καραγιάννης Ε. Π. (2006). «Ο Ελ. Βενιζέλος και η κυπριακή εξέγερση του 1931: Η στάση του αθηναϊκού τύπου», *Κλειώ*, 2, σ. 82.

⁸⁰ Καραγιάννης Ε. Π. (2006), ό.π., σ. 83.

⁸¹ *Καθημερινή*, 25 Οκτωβρίου 1931.

της Ελλάδος ο Ναύαρχος Κουντουριώτης, η Κεντρική επί του Κυπριακού Επιτροπή, και αι εν Αθήναις Κυπριακαί οργανώσεις λαμβάνουν συνεχώς δεκάδας τηλεγραφημάτων και εγγράφων εκδηλούντων το Ελληνικόν αίσθημα υπέρ της Κύπρου. Ταυτοχρόνως όμως αι Ελληνικαί πόλεις και αι Ελληνικαί οργανώσεις αποστέλλουν προς τας Αγγλικάς αναλόγους οργανώσεις και αρχάς, συγκινητικά υπέρ της Κύπρου τηλεγραφήματα, τα οποία δεν είνε δυνατόν παρά να προξενούν ζωηράν αίσθησιν εις την Βρεταννικήν Κοινήν Γνώμην, παρά την συνεχιζομένην «συνωμοσίαν της σιωπής» του Αγγλικού τύπου». ⁸²

Γενικότερα, η εξέγερση στην Κύπρο θορύβησε το ελληνικό περιβάλλον και, όπως ήταν αναμενόμενο, η πλειοψηφία της κοινής γνώμης τάχθηκε ανοικτά υπέρ των Κυπρίων. Η ελληνική κυβέρνηση, βέβαια, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, δεν μπορούσε να υιοθετήσει υποστηρικτική στάση και έτσι ο πρωθυπουργός εξ αρχής καταδίκασε την εξέγερση. Ωστόσο, η συμπαράσταση προς τους Ελληνοκυπρίους ήταν μεγάλη και εκφράστηκε από σημαντικά πρόσωπα της εποχής. Η συμπαράσταση ήταν ανάλογη και από το σύνολο των εφημερίδων, από την αντικυβερνητική «Πρωία» μέχρι και το φιλοβενιζελικό «Ελεύθερον Βήμα». Συνεπώς, ο Ελευθέριος Βενιζέλος απομονώθηκε επικοινωνιακά και οι απόψεις σχετικά με το ζήτημα της εξέγερσης δεν υιοθετήθηκαν από τον ελληνικό Τύπο. ⁸³

Εξάλλου, η στάση του Βενιζέλου δεν ήταν η αναμενόμενη και ως εκ τούτου το πολιτικό κόστος ήταν αναμενόμενο. Όπως χαρακτηριστικά επισημάνθηκε από την «Εφημερίδα των Βαλκανίων», η οποία εκδιδόταν στη Θεσσαλονίκη:

«Αι χθεσιναί δηλώσεις του κ. Βενιζέλου αποδοκιμάζοντος το ενωτικόν κίνημα των Κυπρίων προεκάλεσαν ζωηράν αίσθησιν. Οι ενταύθα κύπριοι φοιτηταί, ανάστατοι περιήλθον τα γραφεία των εφημερίδων και επεσκέφθησαν τους πολιτικούς αρχηγούς διαμαρτυρόμενοι σφοδρότατα διότι εκ μέρους της επισήμου Ελλάδος επιδεικνύεται τόσον εμφαντικώς όχι απλή αδιαφορία ή έστω διπλωματική τις επιφυλακτικότης αλλά και καταδικάζεται εκ του εμφανούς το κίνημα των Κυπρίων. Ο κ. Βενιζέλος,

---

⁸² *Εστία*, 30 Οκτωβρίου 1931.

⁸³ Πικρός, Γ. Π. (1980), ό.π. σ. 276.

ο ηγηθείς άλλοτε των αγώνων της Κρήτης υπό συνθήκας παρομοίας προς τας σημερινάς, δεν ανεμένετο ποτέ να σπεύση να εκφράση με τόσον βαρείας εκφράσεις την αποδοκιμασίαν του δια την εξέγερσιν της Κύπρου προς διεκδίκησιν του ιδεώδους της ελευθερίας της. Η θέσις την οποίαν ούτως λαμβάνει η επίσημος Ελλάς δυσχεραίνει βασικώς την ευόδωσιν του κυπριακού κινήματος, καθόσον εδραιώνει παγκοσμίως την ιδέαν ότι η Ελλάς δεν θέλει την Κύπρον και αποκρούει την παροχήν ανεξαρτησίας εις αυτήν!»⁸⁴

Είναι φανερή η δυσαρέσκεια και η ευθεία επίθεση προς το πρόσωπο του πρωθυπουργού της Ελλάδας για την επιλογή του να μην προσφέρει υποστήριξη στον ενωτικό αγώνα των Ελληνοκυπρίων. Άλλωστε, στη συνέχεια του άρθρου καταδικάζεται η διπλωματική ενέργεια του Βενιζέλου σχετικά με την ανάκληση του προξένου της Ελλάδας από την Κύπρο ως εγκατάλειψη της νήσου σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη στιγμή.

«Αι δηλώσεις του κ. Βενιζέλου είνε προωρισμέναι ν' απηγήσουν δυσμενέστατα εις το εξωτερικόν όπου ήδη ετηλεγραφήθησαν - καθ' ην στιγμήν μάλιστα ο ξένος τύπος εκφράζεται ενθουσιωδέστατα δια το κίνημα χαρακτηρίζων αυτό ως την δικαίαν εθνικήν εξέγερσιν ενός λαού ζητούντος την ένωσίν του μετά της πατρίδος του! Τέλος η ανάκλησις του εν Κύπρω γενικού προξένου της Ελλάδος αποτελεί πλήγμα θανάσιμον δια τον εν επαναστάσει ευρισκόμενον πληθυσμόν της μεγαλονήσου, ο οποίος ούτω όχι μόνον στερείται του φυσικού προστάτου του, αλλά και καταδικάζεται εις έκπτωσιν του ηθικού του εις την κρισιμωτάτην τούτην στιγμήν».⁸⁵

Στο άρθρο, λοιπόν, φαίνεται ότι σε αυτή την κρίσιμη στιγμή ο Ελευθέριος Βενιζέλος δεν έπραξε αυτό που περίμενε η πλειοψηφία του λαού με αποτέλεσμα να γίνει δυσάρεστος στους ψηφοφόρους του και όχι μόνο. Εξάλλου, οι ενέργειες του Βενιζέλου ως πρωθυπουργού της χώρας, μετά τη μεγάλη διπλωματική επιτυχία της Συνθήκης των Σεβρών, δε συνάδουν με την εθνικιστική αίγλη που είχε αποκτήσει. Η

---

⁸⁴ *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 31.10.1931.

⁸⁵ *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 31.10.1931.

προσέγγιση της Τουρκίας, καθώς και η υπαναχώρηση σε πολιτικές και οικονομικές διεκδικήσεις μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης απομάκρυνε τους ψηφοφόρους του Βενιζέλου από το κόμμα του και, ως εκ τούτου, οι κινήσεις στην εξωτερική πολιτική, που μια δεκαετία πριν τον οδήγησαν στην ακμή του, αυτή τη χρονική περίοδο τον οδηγούν στην πτώση του.⁸⁶

Αν και η δημοτικότητα του Ελευθερίου Βενιζέλου είχε πληγεί σημαντικά από τη στάση που διατήρησε κατά την εξέγερση του Οκτωβρίου, υπήρξαν εφημερίδες οι οποίες στάθηκαν στο πλευρό του και τον υποστήριζαν. Πιο συγκεκριμένα, η φιλοβενιζελική εφημερίδα «Ελεύθερον Βήμα» έγραφε ότι ο πρωθυπουργός έκανε ό,τι ήταν απαραίτητο προκειμένου να μην πληγούν τα συμφέροντα της Ελλάδας. Τόνιζε ότι η διατήρηση καλών διπλωματικών σχέσεων με τη Μ. Βρετανία ήταν εκ των ουκ άνευ και σε αυτό το πλαίσιο οποιαδήποτε άλλη αντίδραση θα είχε άσχημες επιπτώσεις τόσο για την Ελλάδα όσο για την επίλυση του κυπριακού ζητήματος. Επίσης, αναφέρεται ότι ο Βενιζέλος ήταν η μοναδική πολιτική προσωπικότητα που θα μπορούσε να διαχειριστεί αυτή την κατάσταση, καθώς «είχε το θάρρος να αποσοβήσει, με αυστηρότητα έστω την οχλαγωγίαν η οποία ηπειλείτο».⁸⁷ Επιπλέον, μέσω του «Ελεύθερου Βήματος» ασκήθηκε έντονη κριτική στον αντιπολιτευόμενο Τύπο, επικρίνοντας τη στάση του ως «ανεύθυνη», η οποία δε λάμβανε υπόψη της τη διεθνή διπλωματία.

Ανάλογη δημοσιογραφική στάση διατηρήθηκε και από το «Έθνος», σύμφωνα με το οποίο «Η επίσημος Ελλάς ετήρησεν έναντι της κυπριακής εξεγέρσεως “στάσιν άψογον”, ίσως και μέχρι παρεξηγήσεως».⁸⁸ Η άποψη αυτή βασίστηκε στην πεποίθηση ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος στόχευε στη διατήρηση των φιλικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας και σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούσε να υπάρξει ρήξη για το θέμα της Κύπρου. Εξάλλου, γνώριζε ότι κάτι τέτοιο δε θα προωθούσε τα συμφέροντα της Κύπρου. Ωστόσο, στην ίδια εφημερίδα επισημαίνεται το γεγονός ότι η Μ. Βρετανία δεν τήρησε την ίδια «άψογη στάση», καθώς δεν αναγνώρισε τους

---

⁸⁶ Παπαπολυβίου, Π. (2010), ό.π., σ. 190-191.

⁸⁷ *Ελεύθερον Βήμα*, 12 Νοεμβρίου 1931.

⁸⁸ *Έθνος*, 13 Νοεμβρίου 1931.

πραγματικούς λόγους που οδήγησαν στην εξέγερση και προτίμησε να ακολουθήσει ακόμη πιο αδιάλλακτη στάση τα επόμενα χρόνια.

Παράλληλα, στο «Έθνος» υπογραμμίζεται ότι ναι μεν η επιθυμία του κυπριακού λαού για Ένωση με την Ελλάδα είναι μεγάλη, αλλά θα πρέπει να δείξουν σύνεση και να μην διεκδικήσουν τις αξιώσεις τους με τη βία. Δικαιολογείται, επίσης, η στάση των Ελληνοκυπρίων, καθώς θεωρείται ως μία προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης και αυτονομίας βασισμένης στην αυτοδιάθεση των λαών. «Εξεγέρθησαν διότι έπρεπε να εξεγερθούν» έγραψε το «Έθνος» στις 25 Οκτωβρίου του 1931, ενώ παράλληλα επισήμανε ότι ίσως, με αυτόν τον τρόπο, θα επέτρεπε η Μεγάλη Βρετανία την Ένωση με την Ελλάδα.⁸⁹

Με τις κυβερνητικές εξαγγελίες φαίνεται ότι ευθυγραμμίστηκε και η αρθρογραφία του «Ελεύθερου Βήματος» προσπαθώντας να συγκεράσει το λαϊκό αίσθημα με τις επίσημες θέσεις σε άρθρο της 24ης Οκτωβρίου του 1931, στο οποίο ο αρθρογράφος επισημαίνει ότι γνωρίζει:

«και τας αντιρρήσεις της ψυχράς λογικής και τας υποδείξεις της πολιτικής και την αισθηματικήν πάλην της ελληνικής συνειδήσεως μεταξύ της φωνής των αδελφών μας και της εκ παραδόσεως συμπαθείας προς την Μεγάλην Βρεττανίαν».⁹⁰

Παράλληλα, αναγνωρίζεται η άσκηση σκληρής και αυταρχικής πολιτικής από την πλευρά των αποικιακών κυβερνήσεων της νήσου, οι οποίες θεωρείται ότι ευθύνονται για την εξέγερση, αν και αναδεικνύεται μια ειρηνική λύση, η οποία θα ακολουθήσει τη διπλωματική οδό της συνεννόησης και των αμοιβαίων υποχωρήσεων.

Εξετάζοντας τον προσανατολισμό και την αρθρογραφία της κάθε εφημερίδας, ξεχωριστή περίπτωση φαίνεται να αποτελεί η εφημερίδα «Εστία», η οποία ανήκε στην οικογένεια Κύρου. Στο σημείο αυτό, υπενθυμίζεται ότι ο Αλέξης Κύρου είχε διατελέσει Έλληνας πρόξενος στην Κύπρο κατόπιν επιλογής του Ελευθερίου Βενιζέλου. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η υποστήριξη της εφημερίδας στον ενωτικό αγώνα των Ελληνοκυπρίων ήταν δεδομένη, αν και ο φιλοβενιζελικός χαρακτήρας της

---

⁸⁹ *Έθνος*, 23 Οκτωβρίου 1931.

⁹⁰ *Ελεύθερον Βήμα*, 24 Οκτωβρίου 1931.

θα αλλάξει μετά τη στάση που τήρησε ο πρωθυπουργός της Ελλάδας στο Κυπριακό ζήτημα. Ουσιαστικά, η εφημερίδα «Εστία» στήριξε τον Βενιζέλο όσο αυτός φαινόταν να τάσσεται υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Όταν οι βενιζελικές επιδιώξεις κινήθηκαν προς την αντίθετη κατεύθυνση, η οικογένεια Κύρου εμμένοντας στο ενωτικό κίνημα απέσυρε την υποστήριξη στο πρόσωπο του Βενιζέλου.⁹¹

Η αλλαγή στάσης φάνηκε στον τρόπο με τον οποίο η εφημερίδα «Εστία» αναφέρθηκε εκείνη την περίοδο στην κυπριακή εξέγερση. Αρχικά, με κεντρικό άρθρο, στις 23 Οκτωβρίου του 1931, διευκρίνιζε ότι ο αγώνας των Κυπρίων ήταν απόλυτα δικαιολογημένος λόγω της αυταρχικής πολιτικής των Βρετανών και ότι ο ελληνικός λαός θα έπρεπε να στηρίζει ηθικά την εξέγερση. Το γενικότερο πλαίσιο της αρθρογραφίας εκείνων των ημερών προωθούσε την ενημέρωση της ελληνικής κοινής γνώμης σχετικά με τους λόγους που ώθησαν τους Ελληνοκυπρίους στην εξέγερση τονίζοντας ότι οι βασικοί υπαίτιοι είναι οι ίδιοι οι Βρετανοί και οι αυταρχικές τους επιλογές.⁹² Ωστόσο, στο άρθρο της 24ης Οκτωβρίου αναγνωρίζεται ότι η εξέγερση δεν έγινε σε καλή χρονική περίοδο, καθώς η Μεγάλη Βρετανία «παλαίει διά την διατήρησιν της δυνάμεως και του γοήτρου της», γεγονός που προμήνυε την αποτυχημένη έκβασή της.⁹³

Κατόπιν της καταδίκης της κυπριακής εξέγερσης από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο αντιπολιτευόμενος Τύπος προχώρησε σε δριμυεία κριτική προς το πρόσωπό του, ενώ ο φιλοκυβερνητικός Τύπος προσπάθησε να διατηρήσει ισορροπία ανάμεσα στην έκφραση του λαϊκού αισθήματος και στις επίσημες θέσεις της ελληνικής κυβέρνησης.⁹⁴ Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, η στάση του αθηναϊκού Τύπου χαρακτηρίζεται από διττή στάση, καθώς από τη μία εκφράζεται συμπάθεια και υποστήριξη στον κυπριακό αγώνα, αλλά και από την άλλη η επίσημη κυβερνητική στάση περιγράφεται ανάλογα με τον πολιτικό προσανατολισμό της εκάστοτε εφημερίδας και των συνακόλουθων πολιτικών σκοπιμοτήτων. Έτσι, παρατηρείται το φαινόμενο υποβάθμισης ή ανάδειξης δηλώσεων

---

⁹¹ Χατζηβασιλείου Ε. (2005), *Στρατηγικές του Κυπριακού: η δεκαετία του 1950*, σ. 109.

⁹² *Εστία*, 23 Οκτωβρίου 1931.

⁹³ *Εστία*, 24 Οκτωβρίου 1931.

⁹⁴ Καραγιάννης Ε. Π. (2006), *ό.π.*, σ. 82.

και ενεργειών του Ελευθερίου Βενιζέλου ανάλογα με τις προσδοκίες και τα συμφέροντα που επιθυμούσε να εξυπηρετήσει η κάθε εφημερίδα.⁹⁵

Από τις αντιπολιτευόμενες εφημερίδες, σκληρότερη κριτική άσκησαν η «Πρωία» και η «Καθημερινή». Πιο συγκεκριμένα, η «Πρωία» σε άρθρο της 24ης Οκτωβρίου του 1931 αναφέρει ότι ο πρωθυπουργός της Ελλάδας συμπεριφέρθηκε «ως υπάλληλος της Μεγάλης Βρετανίας, ως προστάτης της βρετανικής επί της νήσου κατοχής, ως κήρυξ της δουλόφρονος ιδέας της υπακοής εις τους ισχυροτέρους δυνάστας».⁹⁶ Η «Καθημερινή» αναφέρει σε άρθρο της 25ης Οκτωβρίου ότι ο κυπριακός λαός «βρέθηκε να μάχεται προς διπλούν μέτωπον εχθρότητος, κατά της Βρετανικής δεσποτείας και της Κυβερνήσεως του κ. Βενιζέλου» θεωρώντας απαράδεκτη τη στάση και τις δηλώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού.⁹⁷

Η εξέγερση του κυπριακού λαού τον Οκτώβριο του 1931 απασχόλησε έντονα τον αθηναϊκό Τύπο για περίπου ένα μήνα. Αφορμές δόθηκαν, κατά περιόδους και από την ελληνική κυβέρνηση, όπως συνέβη την 1η Νοεμβρίου του 1931, όταν ανακοινώθηκε η επίσημη απαγόρευση τέλεσης μνημόσυνου υπέρ των πεσόντων Κυπρίων. Αυτή η απόφαση προκάλεσε τη συγγραφή επικριτικών άρθρων από τις αντιπολιτευόμενες εφημερίδες. Συγκεκριμένα, η «Πρωία» έγραψε ότι η ελληνική κυβέρνηση λειτούργησε «ως παράρτημα του φεούδου του σερ Ρόναλντ Στορς» και ότι η απόφασή της εμπεριείχε «νοοτροπία ξένης πρεσβείας»⁹⁸ Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε, παρά τη σχετική απαγόρευση, και το «Ελεύθερον Βήμα» έγραψε ότι η λαϊκή συμμετοχή έδειξε ότι η εξέγερση του κυπριακού λαού είχε τη στήριξη και τη συμπαράσταση του ελληνικού λαού παρά τις προσπάθειες υποβάθμισης από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης και της Μεγάλης Βρετανίας.⁹⁹ Ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο, το ενδιαφέρον του ελληνικού Τύπου σταδιακά άρχισε να μειώνεται και μέχρι το τέλος του έτους μόνο οι αντιπολιτευόμενες «Εστία» και «Πρωία» συντηρούσαν έως έναν βαθμό το θέμα.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι καταγραφές του βρετανού πρέσβη στην Αθήνα, του Ramsay, σχετικά με τον τρόπο που ο ελληνικός Τύπος αναφέρθηκε στο

---

⁹⁵ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 362.

⁹⁶ *Πρωία*, 24 Οκτωβρίου 1931.

⁹⁷ *Καθημερινή*, 25 Οκτωβρίου 1931.

⁹⁸ *Πρωία*, 31 Οκτωβρίου 1931.

⁹⁹ *Ελεύθερον Βήμα*, 2 Νοεμβρίου 1931.

θέμα των Οκτωβριανών της Κύπρου. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι οι ελληνικές εφημερίδες προσπαθούν να συνδυάσουν «μια βίαιη ενωτική προπαγάνδα με την παραδοσιακή φιλία έναντι της Αγγλίας». Παρατηρεί ότι από τη μία καταδικάζονται οι αυταρχικές ενέργειες των Βρετανών στο νησί, αλλά από την άλλη κάνουν έκκληση στους Άγγλους να δείξουν μεγαλοψυχία στο θέμα της Κύπρου. Επίσης, ο βρετανός πρέσβης καταγράφει τη γενικότερη στάση των ελληνικών εφημερίδων θεωρώντας την «Εστία» ως την πιο σκληροπυρηνική εφημερίδα υπέρ του κινήματος, την «Πρωία» ως μετριοπαθή, και το «Ελεύθερον Βήμα» ως φιλοκυβερνητική και φιλοβρετανική εφημερίδα.¹⁰⁰

5.2 Η περίοδος 1932 - 1936

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, από τον Ιανουάριο του 1932 το έντονο ενδιαφέρον που έδειξε σύσσωμος ο ελληνικός Τύπος είχε ατονήσει με εξαίρεση τις εφημερίδες «Εστία» και «Πρωία». Γενικότερα, πάντως, η αρθρογραφία επί του θέματος κατά την περίοδο 1932 έως και το 1936, όταν ο Τύπος λογοκρίνεται από τη δικτατορία του Μεταξά, είναι σχετικά περιορισμένη και αφορά κυρίως την πολιτική διαχείριση συγκεκριμένων θεμάτων.

Μία εξ αυτών των περιπτώσεων αποτελεί το δημοσίευμα της «Βραδυνής», στις 22 Ιουνίου 1932, το οποίο προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις. Η «Βραδυνή» ανήκε στον αντιπολιτευτικό κύκλο και επέλεξε να δημοσιεύσει ένα ανιστόρητο και ανακριβές άρθρο του δημοσιογράφου Δ.Κ. Σβολόπουλου, ο οποίος επιτίθεται ευθέως κατά της οκτωβριανής εξέγερσης θεωρώντας ότι ορισμένοι προσπάθησαν να εκμεταλλευθούν και να ωφεληθούν από το κυπριακό ζήτημα. Στο άρθρο, επίσης, εξυμνείται ο ρόλος και η στάση του R. Storrs, ενώ τονίζει ότι αν οι Ελληνοκύπριοι δεν είχαν εξεγερθεί, «η Κυπριακή υπόθεση θα είχε προαχθεί κατά τρόπον ο οποίος θα επέτρεπε και την εντός του έτους ίσως 1932 εγκαθίδρυσιν ως υπάτου αρμοστού της Κύπρου ενός εκ των Ελλήνων πριγκίπων».¹⁰¹ Ωστόσο, τα βίαια γεγονότα, θεωρεί ο Σβολόπουλος, στέρησαν αυτή την ευκαιρία στην Κύπρο και μάλιστα, επέφεραν σκληρότερα μέτρα με συνέπεια το ζήτημα «αντί να είνε σήμερον όπως το της Κρήτης επί του πρίγκιπος Γεωργίου, εξ

¹⁰⁰ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 362.

¹⁰¹ *Βραδυνή*, 22 Ιουνίου 1932.

αιτίας των κακών κυβερνητών και των οργάνων των, είνε εκείνον το οποίον είνε τώρα».¹⁰²

Αυτό το δημοσίευμα της «Βραδυνής» προκάλεσε τις αντιδράσεις των ενωτικών Κυπρίων στην Αθήνα και επεσήμαναν σε έντονο ύφος ότι το κίνημα του Οκτωβρίου του 1931 αποτελούσε μία αυθόρμητη εξέγερση του κυπριακού λαού απέναντι στην εντεινόμενη πίεση της βρετανικής αποικιακής κυβέρνησης. Δημοσιογραφικός σύμμαχος αυτών των απόψεων ήταν η εφημερίδα «Πρωία», η οποία σε άρθρο, μετά από λίγες μέρες, τονίζει:

«εις ζητήματα τόσης εθνικής σημασίας, ως το Κυπριακόν, οιαδήποτε προσπάθεια μικροκομματικής εκμεταλλεύσεως είνε αυτόχρομα εγκληματική... Το Κυπριακόν δεν ετερματίσθη. Αίμα μαρτυρικόν και εκατοντάδες φυλακισμένων και η δίωξις της Κυπριακής Εκκλησίας, το διατηρούν πάντοτε ανοικτόν. Και έναντι της Κύπρου υπάρχει μία και μόνη Ελλάς, ηνωμένη ως προς τα αισθήματά της και τους πόθους της και την στάσιν της. Η απόπειρα δημιουργίας κακοζήλου μικροκομματικού μυθιστορήματος περίξ του Κυπριακού αγώνος καταδικάζεται πανελληνίως».¹⁰³

Ένα ακόμη γεγονός, το οποίο καλύπτεται από τον αθηναϊκό Τύπο κατά την περίοδο 1932 - 1933 είναι η έντονη ενωτική στάση του εξόριστου Σάββα Λοϊζίδη και οι απόψεις του, που με κάθε ευκαιρία δημοσιοποιούσε, μετά την εγκατάστασή του στην Αθήνα, ύστερα από το Λονδίνο όπου είχαν αποσταλεί αρχικά και οι δέκα Κύπριοι εξόριστοι των Οκτωβριανών. Βασική επιδίωξη του Σάββα Λοϊζίδη ήταν όσοι Κύπριοι βρισκόταν εκτός Κύπρου να συνεχίσουν να αγωνίζονται προκειμένου να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και να εξαναγκάσουν τις πολιτικές εξουσίες να αποδεχθούν τις θέσεις του κυπριακού λαού. Ήταν από τους πιο αδιάλλακτους υποστηρικτές του ενωτικού κινήματος και για αυτό οι απόψεις του δημοσιεύθηκαν κυρίως από την «Εστία», η οποία, όπως αναφέρθηκε ήδη, ανήκε στην οικογένεια Κύρου.¹⁰⁴

Έτσι, λοιπόν, στις 22 Οκτωβρίου του 1933, με αφορμή τη συμπλήρωση των δύο ετών από την εξέγερση στην Κύπρο, η «Εστία» φιλοξενεί ένα άρθρο του Λοϊζίδη, στο

---

¹⁰² *Βραδυνή*, 22 Ιουνίου 1932.

¹⁰³ *Πρωία*, 30 Ιουνίου 1932.

¹⁰⁴ Georghallides, *Cyprus and the Governorship*, σσ. 407-410.

οποίο επικρίνει την «πολιτική ανωμαλία», που θεωρεί ότι υπάρχει στην Κύπρο ακόμη και μετά από δύο χρόνια. Κάνει αναφορά στα αυταρχικά μέτρα που ελήφθησαν στην Κύπρο μετά την εξέγερση, αλλά παράλληλα ψέγει και τις κυπριακές απόψεις που διατείνονται την παραχώρηση φιλελεύθερου πολιτεύματος, ακόμη και υπό την αγγλική αιγίδα. Από τις επικρίσεις δεν ξεφεύγει ούτε η Ελλάδα, για την οποία επισημαίνει ότι έπαψε να υποστηρίζει τον αγώνα των Ελληνοκυπρίων. Ωστόσο, κλείνει το άρθρο του θεωρώντας ότι ο αγώνας ο δικός του και των υπόλοιπων σκληροπυρηνικών ενωτικών Κυπρίων θα δικαιωθεί και θα επιτύχουν την πολυπόθητη Ένωση με την Ελλάδα.¹⁰⁵

Ένα άλλο πολιτικό ζήτημα, το οποίο δημιουργεί ένταση στον ελληνικό Τύπο μετά την εξέγερση του 1931, αποτελεί η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης, του Παναγή Τσαλδάρη, για την απέλαση του εξόριστου κύπριου βουλευτή Γεώργιου Χατζηπαύλου. Ο Χατζηπαύλου, όπως και άλλοι Κύπριοι εξόριστοι κατάφεραν να φτάσουν στην Αθήνα από το Λονδίνο, όμως ειδικά για αυτόν ζητήθηκε από τη βρετανική κυβέρνηση η εκδίωξή του από την Ελλάδα. Ουσιαστικά το αίτημα για απέλαση του Χατζηπαύλου δημοσιοποιήθηκε τον Αύγουστο του 1934 από την εφημερίδα «Εστία», η οποία καταδίκασε την αξίωση της βρετανικής κυβέρνησης. Στο άρθρο που δημοσίευσε στις 4 Αυγούστου του 1934 επισημαίνεται ότι δεν είναι σωστό να μην προσφερθεί άσυλο στον κύπριο βουλευτή και να τους στερήσει «τους τιμίους και θαρραλέους αγωνιστάς μιας καθαρώς Ελληνικής και ανθρωπίνης ιδεολογίας, του υστάτου των δικαιώματος, όπως διωκόμενοι και ταλαιπωρούμενοι, καταφεύγουν εις την φιλόξενον της Ελλάδος γην, εφ' όσον μάλιστα εις ουδεμίαν απολύτως πολιτικήν ενέργειαν προβαίνουν».¹⁰⁶

Μετά τη δημοσιοποίηση αυτού του ζητήματος, προκλήθηκαν έντονες αντιδράσεις μεταξύ των κυπριακών οργανώσεων της Αθήνας και εξέφρασαν την αντίθεσή τους στις απαιτήσεις της Βρετανίας. Για το θέμα αυτό, έγραψε η εφημερίδα «Πρωία», φιλοκυβερνητική πλέον, η οποία προσπάθησε να υποβαθμίσει το ζήτημα τονίζοντας ότι ο Χατζηπαύλου θα αναχωρούσε μόνος του από την Ελλάδα και δεν υπήρχε θέμα απέλασης από την ελληνική πλευρά, γεγονός που προκάλεσε εκ νέου τις αντιδράσεις της «Εστίας» και των Κυπρίων της Αθήνας.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ *Εστία*, 22 Οκτωβρίου 1933.

¹⁰⁶ *Εστία*, 4 Αυγούστου 1934.

¹⁰⁷ *Πρωία*, 5 Αυγούστου 1934.

Θέση στο ζήτημα πήρε και η εφημερίδα «Καθημερινή», επίσης φιλοκυβερνητική, η οποία αρχικά με άρθρο της 6ης Αυγούστου του 1934 αποδοκίμασε ήπια το βρετανικό αίτημα θεωρώντας, αφελώς, ότι το αίτημα προερχόταν από την κυπριακή κυβέρνηση εν αγνοία του Λονδίνου και ότι προκειμένου να αποφευχθούν διπλωματικές εντάσεις η πρεσβεία της Αγγλίας στην Αθήνα θα θεωρούσε ότι το αίτημα αυτό δεν υφίσταται. Ωστόσο, σε άρθρο της, την επόμενη ημέρα, αναφέρθηκε ότι το αίτημα αυτό της αγγλικής πλευράς δεν ήταν αδικαιολόγητο, εφόσον ο Χατζηπαύλου θεωρούνταν άγγλος υπήκοος. Έτσι, περιγράφει τη δυσχερή θέση στην οποία είχε έρθει η ελληνική κυβέρνηση, η οποία είχε εγγράφως υποσχεθεί ότι δεν επέτρεπε στους ηγέτες του κυπριακού αγώνα να παραμείνουν στην Ελλάδα. Η «Καθημερινή», λοιπόν, επισημαίνει τη δεινή και λεπτή θέση στην οποία βρίσκεται η ελληνική κυβέρνηση αναφέροντας, συγκεκριμένα, ότι «δεν θα εδιστάζαμεν, εν εναντία περιπτώσει με αληθινήν και βαθείαν θλίψιν να συστήσωμεν εις τον Κύπριον πατριώτην να θελήση να υποβοηθήση την Κυβέρνησιν εις την δυσχέρειαν αυτήν».¹⁰⁸

Γενικότερα, το ζήτημα με την απέλαση του βουλευτή Χατζηπαύλου αναδείχθηκε σε σημαντικό πολιτικό και διπλωματικό ζήτημα, το οποίο δημιούργησε, εκτός των άλλων, και δημοσιογραφικές διαμάχες. Η φιλοκυβερνητική εφημερίδα «Πρωία», ανέφερε, λίγες ημέρες αργότερα, ότι το θέμα του Χατζηπαύλου πήρε πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις από ό,τι θα έπρεπε και ο Τύπος δημιούργησε ένα διπλωματικό θέμα μεταξύ Ελλάδας και Αγγλίας. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η Αγγλία «ενδέχεται να δυσφορή», διότι σχεδόν όλοι οι εξόριστοι της Κύπρου βρισκόταν ήδη στην Αθήνα. Η εφημερίδα «Εστία» δεν αφήνει αναπάντητες τις απόψεις που εκφράζονται στην «Πρωία» και επισημαίνει ότι σε ένα τέτοιο θέμα θα έπρεπε όλοι οι Έλληνες να είναι ενωμένοι και να εκφράζουν απόψεις ανάδειξης της εθνικής αξιοπρέπειας της Ελλάδας. Η απάντηση της «Πρωίας» σε επικριτικό ύφος ήταν η εξής:

«Είνε, βέβαια, εύκολον να ομιλή κανείς εις υψηλόν τόνον περί πατριωτισμού και εθνικής υπερηφανείας. Αλλ' υπάρχουν περιπτώσεις, κατά τας οποίας πραγματικώς πατριωτικήν υπηρεσίαν προσφέρουν οι γνωρίζοντες να σιγούν, όταν η σιγή αυτή είνε ενδεδειγμένη από την λογικήν και την ορθήν εκτίμησιν της πραγματικότητος».¹⁰⁹

¹⁰⁸ *Καθημερινή*, 7 Αυγούστου 1934.

¹⁰⁹ *Πρωία*, 13 Αυγούστου 1934.

Η «Εστία» θέλησε να δώσει τέλος στη δημοσιογραφική διαμάχη απαντώντας με τον εξής τρόπο:

«πολλάι εφημερίδες εθεώρησαν υποχρέωσίν των να τηρήσουν εντελώς διάφορον στάσιν και να εμφανίσουν εις αντίκρυσμα μιας υψηλής ηθικής υποχρεώσεως, όλα τα οικονομικά ή άλλα συμφέροντα, τα οποία θα ετίθεντο εν κινδύνω, εχάθη η ευκαιρία μιας ωραίας δημοσιογραφικής εκδηλώσεως εις τον τόπον μας, η οποία ασφαλώς, θα επέφερε την ανάκλησιν της αξιώσεως της Βρεταννικής πρεσβείας».¹¹⁰

Για το ίδιο θέμα, η «Καθημερινή», σε άρθρο που δημοσιεύθηκε στις 14 Αυγούστου του 1934, αναφέρει τα εξής καταλήγοντας ότι το θέμα θα πρέπει να επιλυθεί αποκλειστικά από την ελληνική κυβέρνηση:

«συνεχίζεται ατυχώς εις άσκοπος και επιβλαβής δημοσιογραφικός θόρυβος τείνων σχεδόν να εμφανίση μίαν μερίδα του Τύπου ως εμπνεομένην από αισθήματα άλλα εκείνων τα οποία γεμίζουν σήμερον την εθνικήν ψυχήν».¹¹¹

Η συνέχεια του ζητήματος της απέλασης του βουλευτή Χατζηπαύλου πήρε μεγαλύτερες πολιτικές διαστάσεις και ο Τύπος παρακολουθούσε τις εξελίξεις μέχρι την τελική αποχώρησή του από την Ελλάδα. Ωστόσο, ακόμη και το θέμα της αποχώρησης έγινε αντικείμενο δημοσιογραφικής διαμάχης, καθώς η φιλοκυβερνητική εφημερίδα «Πρωία» έγραψε ότι ο Χατζηπαύλου έφυγε οικειοθελώς και έτσι απάλλαξε «το ελληνικόν κράτος από μίαν δυσάρεστον θέσιν, εις την οποίαν θα ηδύνατο να ευρεθή έναντι αυτού»¹¹² και ότι «η σημερινή εκουσία αναχώρησις του Κυπρίου εξορίστου κ. Χατζηπαύλου τερματίζει, κατά τον μάλλον πρόποντα τρόπον, το επεισόδιον, το οποίον προέκυψεν εκ της μη κανονικής, από διεθνούς τυπικής απόψεως, παρουσίας του εις την Ελλάδα».¹¹³ Από την άλλη, η εφημερίδα «Εστία» επέκρινε τη στάση του Έλληνα πρωθυπουργού Παναγή Τσαλδάρη, ο οποίος υπέκυψε στις βρετανικές πιέσεις και δεν έδωσε τη δυνατότητα στον Χατζηπαύλου να μείνει στην Ελλάδα τηρώντας τις συμφωνίες που είχε συνάψει με την Αγγλία. Έκτοτε, μέχρι και την 4η Αυγούστου του 1936, όταν και ο Ιωάννης Μεταξάς επέβαλε δικτατορία στην Ελλάδα με την

¹¹⁰ *Εστία*, 13 Αυγούστου 1934.

¹¹¹ *Καθημερινή*, 14 Αυγούστου 1934.

¹¹² *Πρωία*, 18 Σεπτεμβρίου 1934.

¹¹³ *Πρωία*, 23 Σεπτεμβρίου 1934.

ταυτόχρονη λογοκρισία στον Τύπο, το θέμα της Κύπρου και των ηγετών της εξέγερσης δεν απασχόλησε σε μεγάλο βαθμό τις ελληνικές εφημερίδες.

Συμπεράσματα

Η εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931 αποτελεί μια σημαντική τομή στην ιστορία της Κύπρου, καθώς σήμανε το τέλος μια εποχής και την έναρξη μιας νέας, σκληρότερης και περισσότερο απολυταρχικής διακυβέρνησης του νησιού. Το όραμα της Ένωσης με την Ελλάδα, το οποίο αποτέλεσε τον στόχο των Ελληνοκυπρίων έμεινε τελικά ανεκπλήρωτο, καθώς μετά την οκτωβριανή εξέγερση οι Άγγλοι προσπάθησαν να αφανίσουν κάθε ενωτική ιδέα. Παράλληλα, μετά το 1931, οι Άγγλοι αποικιοκράτες προσπάθησαν να αλλοιώσουν τα εθνικά χαρακτηριστικά των Ελληνοκυπρίων και να επιβάλουν μια νέα τεχνητή εθνική συνείδηση λαμβάνοντας σκληρά και ατελέσφορα μέτρα, τα οποία για πολλά χρόνια μετά την εξέγερση προκαλούσαν την οργή και τις αντιδράσεις των Κυπρίων.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε στην παρούσα εργασία φαίνεται ότι οι Βρετανοί δεν ήταν ποτέ διατεθειμένοι να συζητήσουν την πιθανότητα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Το νησί της Κύπρου υπήρξε μια σημαντική κατάκτηση για την παγίωση της κυριαρχίας της Αγγλίας στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και για αυτόν τον λόγο ακολουθήθηκε σκληρή και ανένδοτη στάση στις διεκδικήσεις των Ελληνοκυπρίων. Ως εκ τούτου, μετά το 1931, η ζωή του κυπριακού λαού έγινε δυσκολότερη, καθώς στερήθηκαν σημαντικές πολιτικές και συνταγματικές ελευθερίες.

Από την άλλη, ιδιαίτερα σημαντικός στο θέμα της Ένωσης ήταν και ο ρόλος της Ελλάδας, η οποία, ωστόσο, βρισκόταν σε δεινή θέση και δεν μπορούσε να υποστηρίξει τις κυπριακές αξιώσεις. Πιο συγκεκριμένα, το 1931 ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως πρωθυπουργός της Ελλάδας έπρεπε να διαχειριστεί τις επιπτώσεις της Μικρασιατικής Καταστροφής και της αποκατάστασης του μεγάλου αριθμού προσφύγων, τις εσωτερικές πολιτικές αναταράξεις, την παγκόσμια οικονομική κρίση και την εξομάλυνση και τη διατήρηση καλών σχέσεων με την Τουρκία και τους άλλους βαλκάνιους γείτονες. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ενωτικές αξιώσεις των Ελληνοκυπρίων δεν συμβάδιζαν με τη χάραξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία δεν μπορούσε να κινηθεί ενάντια στην Αγγλία. Για τον Έλληνα πρωθυπουργό, η διατήρηση των καλών διπλωματικών σχέσεων με την Αγγλία ήταν υψίστης σημασίας, ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να ξεπεράσει τα δικά της εσωτερικά προβλήματα.

Ωστόσο, αν και η επίσημη ελληνική κυβερνητική θέση δεν παρείχε υποστήριξη στον κυπριακό αγώνα, δεν ίσχυε το ίδιο για την κοινή γνώμη και τον ελληνικό Τύπο. Γενικότερα, προκύπτει ότι το σύνολο της κοινής γνώμης ήταν υπέρ της εξέγερσης και υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Αυτό φαίνεται από τη σημασία που έδειξε και ο ελληνικός Τύπος για το ζήτημα. Από τη διερεύνηση σχετικών άρθρων σε εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας της εποχής φαίνεται η σπουδαιότητα του ζητήματος, καθώς και οι αντικρουόμενες απόψεις. Πιο συγκεκριμένα, ο Τύπος κάλυψε το θέμα σε μεγάλο βαθμό, αλλά δεν έλλειψε και η εξυπηρέτηση πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Έτσι, εφημερίδες που ήταν φιλοκυβερνητικές, όπως το «Έθνος», προσπάθησαν να δικαιολογήσουν τις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης και να δείξουν ότι η πιο συμφέρουσα στάση ήταν αυτή που εξ αρχής επέλεξε ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ανάλογο φαινόμενο συνεχίστηκε με τις φιλοκυβερνητικές εφημερίδες των επόμενων κυβερνήσεων μετά το 1932.

Από την άλλη, εφημερίδες όπως η «Εστία», η οποία άλλωστε εκδιδόταν από κυπριακή οικογένεια, έδωσαν μεγάλη έμφαση στην εθνική και πατριωτική χροιά του αγώνα των Κυπρίων και στο γεγονός ότι η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ήταν ένα θέμα εθνικό, υψίστης σημασίας για όλους. Έτσι, υποστήριξε ανοιχτά την κυπριακή εξέγερση και εναντιώθηκε στις αποφάσεις της ελληνικής κυβέρνησης επικρίνοντας τους χειρισμούς της. Δυναμική ήταν και η κάλυψη των γεγονότων και άλλων εφημερίδων, όπως της «Βραδυνής», της «Καθημερινής», του «Ελεύθερου Βήματος» και του «Έθνους», οι οποίες, ιδιαίτερα κατά την πρώτη περίοδο, παρείχαν υποστήριξη στον κυπριακό αγώνα. Αυτό αναδεικνύει και την μεγάλη απήχηση της οκτωβριανής εξέγερσης στην κοινή γνώμη, όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και του εξωτερικού.

Όσον αφορά στον αντίκτυπο της κυπριακής εξέγερσης στον ελληνικό Τύπο, σημαντικό αναδείχθηκε και το ζήτημα της διαχείρισης των κύπριων ηγετών του αγώνα, οι οποίοι απελάθηκαν από την Κύπρο και κάποιοι από αυτούς έμειναν για ένα διάστημα στην Αθήνα. Ο τρόπος με τον οποίο οι ελληνικές κυβερνήσεις διαχειρίστηκαν το ζήτημα και εξυπηρέτησαν τις αξιώσεις της Βρετανίας δημιούργησε διαμάχες και στον ελληνικό Τύπο, καθώς υπήρξαν εφημερίδες, οι οποίες υποστήριζαν την επίσημη κυβερνητική θέση, παρότι σαφέστατα σε αντίθεση με το λαϊκό αίσθημα, και άλλες που την επέκριναν και αντιτάχθηκαν σε αυτή.

Κάνοντας, λοιπόν, μια γενική αποτίμηση προκύπτει ότι ο ελληνικός Τύπος κάλυψε τα γεγονότα με τρόπο αντιφατικό προσπαθώντας από τη μία να συγκεράσει την ηθική υποστήριξη και αλληλεγγύη στον κυπριακό αγώνα και από την άλλη να μη θίξει τα συμφέροντα της Ελλάδας αναφορικά με την εξωτερική πολιτική. Όπως, άλλωστε, αναλύθηκε στο ανάλογο κεφάλαιο, κάποιες εφημερίδες, όπως το «Έθνος», αναγνώριζαν την επιθυμία του κυπριακού λαού για Ένωση, αλλά από την άλλη προσπαθούσαν να επισημάνουν ότι η περίοδος δεν ήταν κατάλληλη και ότι θα έπρεπε να ωριμάσουν οι συνθήκες. Πάντως, για τις περισσότερες εφημερίδες το ενδιαφέρον για το κυπριακό ζήτημα, με την πάροδο των μηνών, πήρε φθίνουσα πορεία, όπως, άλλωστε, ήταν φυσιολογικό. Εξαιρέσεις αποτελούν η εφημερίδα «Εστία» και «Πρωία», οι οποίες για τα επόμενα χρόνια, μέχρι και την απέλαση του βουλευτή Χατζηπαύλου το 1934, αρθρογραφούν υπέρ ή ενάντια στις αποφάσεις και τις ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Δασκαλάκης, Απ. Β. (1951). *Η “Επιτροπή Κυπριακού Αγώνος” και οι εξόριστοι Ιεράρχαι εις Παρισίους, Ελληνική Κύπρος*, 30.

Ζαννέτος, Φ. (1930). *Η Κύπρος κατά τον αιώνα της Παλιγγενεσίας. 1821-1930*. Αθήνα.

Καραγιάννης, Ε. Π. (2006). «Ο Ελ. Βενιζέλος και η κυπριακή εξέγερση του 1931: Η στάση του αθηναϊκού τύπου», *Κλειώ*, 2, 79-111.

Κύρου Α. (1984). *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, Αθήνα.

Μαρκέτος, Σ. (1999). 1931: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η κυπριακή εξέγερση, *Σύγχρονα Θέματα*, 68-69, 248-261.

Παπαγεωργίου, Θ. (2014). *Η Κυπριακή Ενωτική Κίνηση στην Αθήνα, 1931 – 1940: Οι Βρετανικές αντιδράσεις και η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων*. (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Παπαδημήτρης, Π. (1979-1980), *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*, τόμ. 6, *Περίοδος 1931-46*, τόμ. Α΄, Λευκωσία.

Παπαπολυβίου, Π. (2010). Η Οκτωβριανή εξέγερση του 1931, στον Συλλογικό Τόμο: *Κύπρος: Αγώνες Ελευθερίας στην Ελληνική Ιστορία*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Παπαπολυβίου, Π. (2016). Η πολιτική κληρονομιά του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Κύπρο: απόπειρα επισκόπησης, στο Γιώργος Κουκουράκης – Τάσος Σακελλαρόπουλος (επιμ.) *Η πολιτική κληρονομιά του Ελευθερίου Βενιζέλου: συνέχειες και ασυνέχειες*, Πρακτικά Συνεδρίου Αθήνα 24 – 26 Νοεμβρίου, σσ. 185 – 206.

Παρθύμου, Μ. (2018). Τα Οκτωβριανά (1931) μέσα από τον Ελληνικό Τύπο της Εποχής. Στο *Εξεγέρσεις που σημάδεψαν την Ιστορία του Σύγχρονου Ελληνισμού σε Ελλάδα και Κύπρο* (Επιμ. Ε.Χ. Αντωνιάδης), Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Πισσουρίου, Εκδόσεις Επιφανίου.

Πικρός, Γ. Π. (1980). *Ο Βενιζέλος και το Κυπριακό*. Αθήνα.

Σέρβας, Π. (1985). *Κυπριακό: Ευθύνες*. Αθήνα: Γραμμή.

Σπυριδάκης, Κ. (1974). Μελέται, διαλέξεις, άρθρα. Λευκωσία: Ζαβαλλής, σ. 485.

Στυλιανού, Π. (1973). *Ιστορικά στοιχεία αναφερόμενα εις την εθναρχικήν δράσιν της Κυπριακής Εκκλησίας*, Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, τόμ. Γ', μέρος Α', Λευκωσία.

Στυλιανού, Π. (2002). *Τα Οκτωβριανά. Η εξέγερση του 1931 στην Κύπρο*. Λευκωσία.

Χατζηβασιλείου Ε. (2008). *Στρατηγικές του Κυπριακού: η δεκαετία του 1950*, Αθήνα.

Χατζηβασιλείου Ε. (2008). Μνήμες του '31: παρατηρήσεις για τη ρήξη μεταξύ του ενωτικού κινήματος και του βενιζελισμού, στο Γιώργος Καζαμίας – Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Κύπρος*, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 2008, σσ. 180-192.

Ξενόγλωσση

Georghallides, G. S. (1973). *British Policy on Cyprus during 1931*, Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, τόμ. Γ', μέρος Α'. Λευκωσία.

Georghallides, G. S. (1981 - 1982). Servitude Preferred. *Epetirida* 11:275–334.

Georghallides, G. S. (1985). *Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs: The causes of the 1931 crisis*. Λευκωσία.

Georghallides, G. S. (1993-1994). «The Cyprus Revolt and the British Deportation Policy, October 1931 – December 1932», *Κυπριακαί Σπουδαί*, 57-58, 37-114.

Karyos, A. (2019). «The events in colonial Cyprus in October 1931: the suppression of a revolt in the interwar years». 45th International Congress of Military History, *Unsettled Problems After The 1919 Peace Conference: Military Conflicts and Diplomatic Negotiations*. ACTA.

Klapsis, A. (2012). Between the Hammer and the Anvil. The Cyprus Question and Greek Foreign Policy from the Treaty of Lausanne to the 1931 Revolt. *Modern Greek Studies Yearbook*. 22.

Klapsis, A. (2013) The Strategic Importance of Cyprus and the Prospect of Union with Greece, 1919–1931: The Greek Perspective, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 41:5, 765-782.

Loizides P. G. (1999). *Intellectuals and Nationalism in Cyprus: A Study of the Role of Intellectuals in the 1931 Uprising*. Master's Theses.

Markides, D. & Georghallides, G. S. (1995). British Attitudes to Constitution-Making in Post-1931 Cyprus. *Journal of Modern Greek Studies*, 13(1), 63-81.

Rappas. A. (2008). The Elusive Polity: Imagining and Contesting Colonial Authority in Cyprus during the 1930s. *Journal of Modern Greek Studies*, 26(2), 363 – 397.

Tillyrides A. (1982). Cyprus 1931-1947. The Outcome of the Uprising and the Long Vacancy of the Archbishopal Throne, *Εκκλησία και Θεολογία*, 3, 441-880.

Εφημερίδες

Βραδυνή (Αθήνα): 1931- 1932.

Ελεύθερον Βήμα (Αθήνα): 1931.

Εστία (Αθήνα): 1931-1935.

Εθνος (Αθήνα): 1931.

Εφημερίς των Βαλκανίων (Θεσσαλονίκη): 1931.

Καθημερινή (Αθήνα): 1931 – 1935.

Πρωία (Αθήνα): 1931-1935.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Αποκόμματα εφημερίδων εποχής

ΕΣΤΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗΝ ΚΑΙ ΚΗΡΥΞΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΚΥΠΡΟΝ

Η 75ΕΤΗΡΙΞ ΡΩΜΗΟΡΟΥΝΤΩΝ ΚΑΤΑΚΟΧΗ ΤΡΙΩΝ ΓΕΝΕΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τη 75ετηρίδα των κρηματικών επαναστατών της προσηγορίας, οι Ρωμαιοί κατακράτησαν, έπειτα από μακράν την Τριετήρη τους, οριστά μέσα εις τήν κτήρησιν των εθνικών δικαιωμάτων των. Ο εθνικός ηρωισμός τους έδειξε ότι η ελευθερία είναι η μόνη αξία της ζωής, και ότι η ελευθερία είναι η μόνη αξία της ζωής.

Είκοσι έξι έτη πριν από την επαναστατική εξέγερση, ο εθνικός ηρωισμός τους έδειξε ότι η ελευθερία είναι η μόνη αξία της ζωής, και ότι η ελευθερία είναι η μόνη αξία της ζωής.

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο ελληνισμός περνούσε τις τελευταίες στιγμές της ζωής του. Η ελευθερία του έληξε, και η καταπίεση του άρχισε να γίνεται αισθητή. Οι Έλληνες ήσαν έτοιμοι να δώσουν την τελευταία μάχη τους για την ελευθερία τους.

Το κεντρικό κτίριο της Επανάστασης στην Αθήνα, που καταλήφθηκε από τους επαναστατητές τον Μάρτιο του 1924.

Το κεντρικό κτίριο της Επανάστασης στην Αθήνα, που καταλήφθηκε από τους επαναστατητές τον Μάρτιο του 1924.

ΔΙΑ ΝΑ ΠΕΡΑΣΗ ΜΙΑ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ

Εκεί που σήμερα περνάει η Σιδηρόδρομος Αθηνών-Κορίνθου, πριν από την κατασκευή της.

ΠΕΡΙΕΡΓΟΙ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΑΙ

Πορεία Άγριας ελευθέρου, οι άστες έρχονται εις δια της Ιπποδρομίας, που είναι η τελευταία στιγμή της ζωής τους.

ΦΟΥΤΜΠΟΛ ΜΕ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ

Εκεί που σήμερα περνάει η Σιδηρόδρομος Αθηνών-Κορίνθου, πριν από την κατασκευή της.

ΤΑ ΦΡΑΙΟΤΕΡΑ ΜΑΤΙΑ

Εκεί που σήμερα περνάει η Σιδηρόδρομος Αθηνών-Κορίνθου, πριν από την κατασκευή της.

Εικόνα 1. Εστία, 22 Οκτωβρίου 1931

ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ

ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΝ ΔΥΣΤΥΧΗΜΑ ΕΙΣ ΤΑΤΟΥ ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΝ ΣΥΣΤΡΕΦΗ

Αεροπλάνο διακοσμητικόν δεσποσύνει ο αέρας επί του αεροπλάνου Τάσιου, ο οποίος εστράφη εναντίον του...

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΣΥΜΒΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η σύμβασις εστράφη εναντίον του αεροπλάνου Τάσιου, ο οποίος εστράφη εναντίον του...

Ο Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΔΙΑ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΚΥΡΟΥ

Ο κ. Βενιζέλος διαμαρτυρήσεται εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

Ο Κ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΤΕΡΝΩΝ

Ο κ. Σταυρίδης εισήγαγε πρόταση εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΦΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΟΝ ΑΠΟΚΑΤΕΤΑΘΗ ΠΑΡΩΣ Η ΗΡΕΜΙΑ

Οι τελευταίες ειδήσεις από την Κυρού, όπου η ηρεμία αποκατέστηται...

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Οι Άγγλοι κυριοί της κατάστασης στην περιοχή της Κυρού...

Η ΑΝΤΑΓΩΓΗ

Η ανταγωγή των προϊόντων στην περιοχή της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Οι Άγγλοι κυριοί της κατάστασης στην περιοχή της Κυρού...

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Οι Άγγλοι κυριοί της κατάστασης στην περιοχή της Κυρού...

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Οι Άγγλοι κυριοί της κατάστασης στην περιοχή της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

ΑΙ ΟΥΛΑΚΙΣ ΑΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΑΣ

Οι φυλακίσεις των κανονιστών εναντίον των γεγονότων της Κυρού...

Εικόνα 2. Εστία, 23 Οκτωβρίου 1931

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΤΟ ΑΝΟΙΧΤΟΝ ΤΟΥ ΑΝΟΙΧΤΟΝ
ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ ΕΝ ΚΟΙΝΩΝΙ
ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΕ ΤΑ ΞΕΝΑ ΧΡΕΩΡΑΦΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΑΡΑΚΕΧΩΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1931
ΕΤΟΣ 300, ΑΡΙΘΜΟΣ 51400

ΑΘΗΝΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΑΡΑΚΕΧΩΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1931
ΕΤΟΣ 300, ΑΡΙΘΜΟΣ 51400

ΑΝΟΙΧΤΟΝ
ΤΟ ΑΝΟΙΧΤΟΝ ΤΟΥ ΑΝΟΙΧΤΟΝ
ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ ΕΝ ΚΟΙΝΩΝΙ
ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΕ ΤΑ ΞΕΝΑ ΧΡΕΩΡΑΦΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΑΡΑΚΕΧΩΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1931
ΕΤΟΣ 300, ΑΡΙΘΜΟΣ 51400

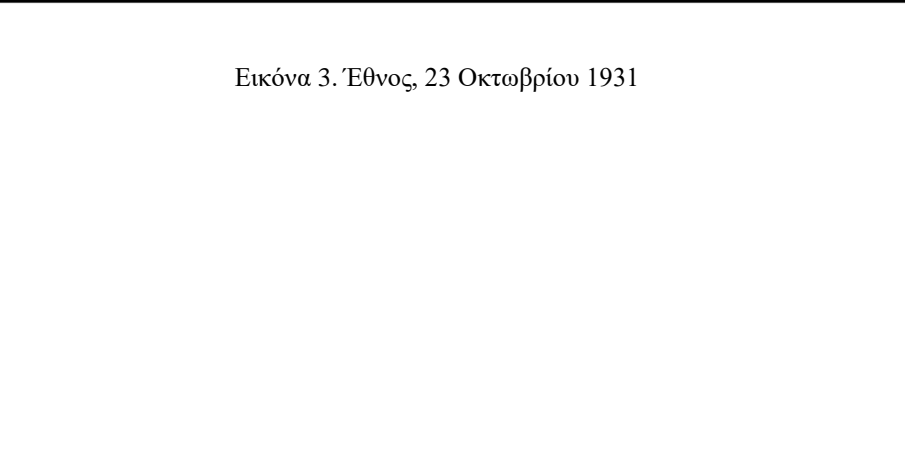
ΑΘΗΝΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΑΡΑΚΕΧΩΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1931
ΕΤΟΣ 300, ΑΡΙΘΜΟΣ 51400

ΑΝΟΙΧΤΟΝ
ΤΟ ΑΝΟΙΧΤΟΝ ΤΟΥ ΑΝΟΙΧΤΟΝ
ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ ΕΝ ΚΟΙΝΩΝΙ
ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΕ ΤΑ ΞΕΝΑ ΧΡΕΩΡΑΦΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΑΡΑΚΕΧΩΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1931
ΕΤΟΣ 300, ΑΡΙΘΜΟΣ 51400

ΑΘΗΝΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΑΡΑΚΕΧΩΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1931
ΕΤΟΣ 300, ΑΡΙΘΜΟΣ 51400

Εικόνα 3. Έθνος, 23 Οκτωβρίου 1931

ΠΡΩΙΑ ΟΡΑΣ

ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΘΑ ΓΙΝΗ Η ΤΑΦΗ ΤΟΥ ΧΙΝΤΕΜΟΥΡΥΚ 250.000 ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΣΥΡΡΕΥΝ ΕΙΣ ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ ΤΟΥ ΤΑΝΝΕΡΒΕΡΚ

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΥΚΤΟΣ

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΥΚΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΠΙΤΕΥΞΙΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ Ο κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΔΙΕΒΙΒΑΣΕ ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΜΑΞΙΜΟΝ ΤΑΣ ΔΙΟΧΕΪ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΕΣΗΝ ΤΟΥ Κ. ΣΥΛΛΑΓΕΩΣ ΔΙΟΚΡΟΥΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΟΓΙΚΗΝ

Ανακοίνωσις της Κωνσταντινούπολης... Ο κ. Βενιζέλος διαβίβασε προς τον κ. Μαξιμόν Τασ Διοχέϊ... Η συνθήκη αυτή είναι η πρώτη που υπογράφεται...

Β' ΕΚΔΟΣΙΣ

Η ΑΝΑΘΕΣΙΣ ΠΡΟΕΡΧΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ ΠΩΣ ΘΑ ΓΙΝΗ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΤΥΠΟΝ ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΑΛΑΖΑΡ

Παρισις, 4 (Γαλλ. Πρωτ.) - Η ανθεση της προερχικών καθηκόντων εις τον Χιτλερ...

ΕΝΤΟΝΟΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΠΙΘΑΚΗΣ ΔΕΙΞΕΩΣ ΔΙΑ ΤΟΝ κ. ΓΑΤΣΙΝΑΓΑΟΥΣ

ΕΛΥΘΗ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΓΙΝΗ ΑΠΕΛΑΣΙΣ

Κυπριακή διαμαρτυρία... Η απιθακή δειξή του κ. Γατσίναγου...

ΕΠΙΣΤΗΜΙΝΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

Επιστημολογική παρακολούθησις... Η εξέταση των επιστημόνων...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

Η ΕΛΛΗΝΟΣΕΡΒΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

Συμφωνία εμπορίου... Η ελληνοσερβική εμπορική συμφωνία...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΕΙΣΦΟΥΤΣΕΟΥ ΕΚΦΡΑΞΗ Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

Εισφορτικός νόμος... Η εισφορτική εκφραξή...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΑΥΣΤΡΙΑ

Αυστριακή κατάσταση... Η κατάστασις εν Αυστρία...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΡΟΥΖΒΕΛΤ

Απόφασις... Η απόφασις κατά της ζωής του προέδρου Ρουζβελτ...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

ΟΙ ΚΟΝΔΥΛΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Κοινοβουλευτική συζήτηση... Οι κονδυλίοι εις το κοινό...

Εικόνα 12. Πρωία, 5 Αυγούστου 1934